

**INTERNACIA KONGRESA
UNIVERSITATO**

59a sesio

Florenco, Italio
29 julio – 5 aŭgusto 2006

Redaktis: Amri Wandel

UEA

Universala Esperanto Asocio

Akademioj, lingvoj kaj planlingvoj

Věra Barandovská-Frank (1952), ĉeĥino, doktorino pri klasika filologio kun intereso pri latinidaj planlingvoj kaj viva latina lingvo. Instruis modernajn lingvojn en faka altlernejo en Ostrava, Ĉeĥio, ekde 1992 ofertas interlingvistikajn seminariojn en la Universitato de Paderborn, Germanio, kaj instruas ĉe interlingvistikaj postdiplomaj studoj de la Universitato Mickiewicz en Poznań, Pollando. Plenrajta docento de AIS San Marino.

IKU1/AIS1	dim 15h00-16h30
Daŭrigaj prelegoj:	mar 09h00-10h30
	ĵaŭ 09h00-10h30

Resumo

Antikvaj akademioj estis renkontejoj por liberaj diskutoj kaj transdono de scioj. Novtempaj akademioj parte daŭrigis tiun tradicion, sed pli kaj pli specialiĝis al unuopaj sciencoj kaj artoj. Pluraj akademioj fondiĝis en Florenco dum la regado de la familio Medici, i.a. 1462 Academia Platonica, 1540 Accademia degli Umidi kaj 1583 la plej fama el ili, Accademia della Crusca, kiu specialiĝis pri toskana-itala skriblingvo kaj iĝis modelo por similaj organizaĵoj en Eŭropo, ekzemple por lingvoflegantaj rondetoj en Germanio. Estas interese kompari la laborprincipojn de Accademia della Crusca kun la alia fama eŭropa instanco, Académie Française. Ankaŭ planlingvuloj kreis siajn lingvajn societojn kaj akademiojn, kies celoj ne ĉiam estis identaj. Ni konatiĝu kun historio kaj celoj de Kadem Bevünetik Volapüka, Academia pro Interlingua, Akademio de Esperanto, IALA, AIS kaj kelkaj aliaj.

Academies, languages and planned languages

Ancient academies were meeting places for open discussion and the transmission of knowledge. More recent academies partly continue that tradition but have become more and more specialised to particular sciences and arts. Several academies were founded in Florence during the rule of the Medici family, among them the Academia Platonica (1462), the Accademia degli Umidi (1540), and, the most famous of them, the Accademia della Crusca

(1583), which specialised in the Tuscan-Italian written language and became a model for similar organisations elsewhere in Europe, for example the language planning (Sprachpflege) groups in Germany. It is interesting to compare the working principles of the Accademia della Crusca with another famous European authority, the Académie Française. Planned languages have also created their own language societies and academies, whose aims are not always the same. We look at the history and aims of Kadem Bevünetik Volapüka, Academia pro Interlingua, Akademio de Esperanto, IALA, AIS, and several others.

Académies, langues et langues planifiées

Les académies de l'Antiquité étaient des lieux de rencontre destinés aux libres débats et à la transmission des savoirs. Les académies modernes ont en partie perpétué cette tradition, mais se sont de plus en plus spécialisées dans des sciences et des arts particuliers. Plusieurs académies ont vu le jour à Florence sous le règne de la famille Médicis, entre autres l'Accademia Platonica (1462), l'Accademia degli Umidi (1540) et la plus célèbre d'entre elles, l'Accademia della Crusca (1583), qui s'est spécialisée dans la langue écrite italo-toscane, devenant le modèle d'organismes semblables en Europe, par exemple des cercles de défense des langues en Allemagne. Il est intéressant de comparer les principes de travail de l'Accademia della Crusca avec ceux de l'autre célèbre instance européenne, l'Académie Française. Les partisans des langues planifiées ont eu aussi créé leurs sociétés et académies linguistiques, dont les buts n'étaient pas toujours identiques. Faisons connaissance avec l'histoire et les buts de Kadem Bevünetik Volapüka, Academia pro Interlingua, Akademio de Esperanto, IALA, AIS et de quelques autres.

Accademie, lingue, lingue pianificate

Le accademie antiche erano luoghi d'incontro per discussioni libere e per la trasmissione del sapere. Le accademie moderne in parte hanno proseguito la tradizione, ma sono andate sempre più specializzandosi in scienze ed arti specifiche. A Firenze, durante il governo della famiglia Medici, furono fondate varie accademie, tra cui: l'*Accademia Platonica* nel 1462, l'*Accademia degli Umidi* nel 1540 e, nel 1583, la più famosa tra queste, l'*Accademia della Crusca*, dedicatasi alla lingua scritta toscano-italiana, e che è diventata il modello per analoghe istituzioni in Europa, ad esempio per piccole cerchie di cultori della lingua in Germania. E' interessante confrontare i criteri di lavoro dell'*Accademia della Crusca* con l'altra famosa istituzione europea, l'*Académie Française*. Anche i cultori di lingue pianificate hanno creato società linguistiche ed accademie, con scopi non sempre identici. Intendiamo conoscere storia e scopi di *Kadem Bevünetik Volapüka*, *Accademia pro Interlingua*, *Akademio de Esperanto*, *IALA*, *AIS* e di alcune altre.

Akademioj, lingvoj kaj planlingvoj

Resumo:

Antikvaj akademioj estis renkontejoj por liberaj diskutoj kaj transdono de scioj. Novtempaj akademioj parte daŭrigis tiun tradicion, sed pli kaj pli specialiĝis al unuopaj sciencoj kaj artoj. Pluraj akademioj fondiĝis en Florenco dum la regado de la familio Medici, i.a. 1459 Academia Platonica, 1540 Accademia degli Umidi kaj 1583 la plej fama el ili, Accademia della Crusca, kiu specialiĝis pri toskana-itala skriblingvo kaj iĝis modelo por similaj organizaĵoj en Eŭropo, ekzemple por lingvoflegantaj rondetoj en Germanio. Estas interese kompari la laborprincipojn de Accademia della Crusca kun la alia fama eŭropa instanco, Académie Française. Ankaŭ planlingvuloj kreis siajn lingvajn societojn kaj akademiojn, kies celoj ne ĉiam estis identaj. Ni konatiĝu kun historio kaj celoj de Kadem Bevūnetik Volapūka, Academia pro Interlingua, Akademio de Esperanto, IALA, AIS kaj kelkaj aliaj.

Laŭ la Vikipedio, „Akademio estas asocio de kleruloj aŭ artistoj, kiuj renkontiĝas por interŝanĝi ideojn. Akademio ankaŭ estas supera kleriga instanco. Por pluraj lingvoj, akademio celas gvidi kaj juĝi la lingvan evoluon.“

1. Antikvaj akademioj

Akademiā Ἐκαδημεία) laŭnacie devenanta de la nomo de greka mitologia heroo Akademos Ἐκαδημος¹ estis nomata loko, kiu troviĝis nordokcidente de Ateno, kun malnova sanktejo de diino Pallas Athena kaj dekdu sanktaj olivarboj (kiuj laŭdire devenis de tiu arbo, kiun la diino mem donis al homoj). Surloke estis altaroj de Zeŭso, Apolono kaj Muzoj, Hermeso kaj Heraklo, apudis unu el la tri grandaj gimnastikejoj (palestroj) de Ateno, ĉirkaŭita de bela parko kun ombrigaj arboj, speciale platanoj. Tiu ĉi ŝatata ripozloko de Atenanoj plaĉis ankaŭ al la filozofo Platono, kiu en la jaro 387 a. K. komencis tie prelegi pri filozofio. Por sia filozofia lernejo, nomata do „Akademejo“ li konstruigis sanktejon de Muzoj kun duonronda salono (esedro). Tiu ĉi „Muzejo“ jure funkciis kiel religia komunumo (θιασος), de la Muzoj-kulto, tial ĝi estis krome ornamita per statuoj de Muzoj kaj Gracioj, kaj poste per statuo de Platono mem, kiu estis adorata kiel fondinto (ἡρος κτιστής). Platono mem ĝismorte loĝis kaj fine estis enterigita en tiu loko. Sub diversaj kondiĉoj, la akademejo funkciis preskaŭ mil jarojn. Ĝi estis fermita kaj detruita kiel paganejo en la jaro 529 sub Romana imperiestro Justiniano.

Kiel filozofia lernejo, la Akademio estis bone organizita. Prezidis ĝin *skolarko* (σχολάρχος), elektata dumvive de la membro-komunumo, kutime laŭ propono de la antaŭa skolarko. Krom li ekzistis diversaj aliaj funkciuloj, respondecaj precipe pri oferoj kaj ritualoj (ekz. arĥonto /αρχων/“ofertanto” /ιεροποιος/ Muzoj-adoranto” /Μουσών επιμελητης). La instruadon praktikis ne nur la skolarko mem, sed ankaŭ aliaj taŭgaj membroj de la komunumo, laborante kiel sendependaj instruistoj kaj esploristoj. Ili ne nur prezentadis kaj klarigadis filozofiajn doktrinojn, sed pritraktis ankaŭ ekz. astronomion, matematikon, historion kaj faris esplorojn en natursciencoj, kiel ekzemple *Aristotelo*, kiu dum longaj jaroj estis membro de la Akademio kaj nur maljuna fondis sian propran skolon peripatetikan.

Tia ĝenerale scienca kaj universalisma instruado daŭris dum la tuta tempo de tiel nomata *unua Akademio*. Kun Speusipo, la skolarko sekvanta post Platono (en la jaroj 347-

¹ Laŭ mitologio, kiam Teseo sendis Dioskurojn serĉi Helena-n, Hekademos malkovris al ili ŝian kaŝlokon

339) la filozofio koncentriĝis al metafizikaj-gnoseologiaj problemoj, prikonsiderante la matematikon de Pitagoro, sub Ksenokrato (339-314) komencis la disdivido de universalisma filozofio en dialektikon, fizikon kaj etikon. Sekva skolarko Polemono (314-270), samkiel Krateto kaj Krantor, koncentriĝis pli al moralaj problemoj (teorio pri manko de sentoj “apatio” kaj mensa ekvilibro “matriopatio”). Al la membroj de la malnova Akademio apartenis ankaŭ natursciencistoj, ekz. Herakleito Pontiko, kiu subtenis la tezon, ke la tero turniĝas laŭ sia akso, kaj Eŭdokso el Knido, kiu fiksas la longecon de la jaro al 365 $\frac{1}{4}$ tagoj.

Sub la skolarko Arkesilao (†241), la skeptikisma orientiĝo akompanis transiron al *la dua (meza) Akademio*. Ĝi klopodis resti fidela kaj al la platona dogmatismo kaj al la dialektiko de Sokrato, ĝi tamen kritikis gnoseologian problemaron, substrekante la ĝeneralan sencon (εὐλογον). La tradicion de Arkesilao postsekvis Lakido, Teleklo, Eŭandro kaj Egesino. Laŭ skeptikoj, oni povas nenion ĝisfunde ekkoni, ĉar la homaj sensoj estas tro malfortaj por tio. Rivalo de Akademio tiam iĝis Diogena stoikismo, laŭ kiu, observante la objekton, oni povas kompreni kaŭzon kaj naturon de ties ekesto.

Karneado (*214-†129), vivinta portempe kiel ambasadoro en Romo kaj konata pro siaj oratoraĵoj, evoluigis la konceptojn de Arkesilao al kompleteco kaj determinis trasiron al *la tria (nova) Akademio*. Tiam la skolo estis gvidata de sekvantoj de Karneada filozofio: Karneado la juna, Krateto el Tarso kaj Klitomako el Kartago (*187-†110), kiu precipe evoluigis la ideojn de Karneado. Lin sekvis Filono el Lariso (†80), kiu serĉis mezan vojon inter rigora skeptikismo kaj dogmatismo. Kun li komencas la kvara Akademio, la kvinan fondis lia posteulo Antioĥo de Askalono († 68), amiko de Cicerono, kiu trovis la solvon en eklektikismo (oni povas scii nenion kun absoluta certeco, probable devas sufiĉi), demonstrante la agordon de akademia, peripatetika kaj stoika doktrinoj. La eklektikismon praktikis la akademiuloj ankaŭ dum la unuaj du jarcentoj de nia erao.

La divido en kvin sinsekvajn akademiasajn skolojn ne estis ankoraŭ farita dum antikvaj tempoj, ekz. Cicerono menciis nur la malnovan Akademion de Platono (vetus) kaj la duan de Arkesilao (media), sekve multaj enciklopedioj parolas pri tri akademioj: al la lasta (nova) apartenas ĝuste Cicerono, Varro kaj Antioĥo. En sekvaj jarcentoj ekzistis filozofoj, kiuj nomis sin Akademianoj sen vere aparteni al la Akademio. Ĝi refloris komence de la kvina jarcento, kiam sub la skolarkoj Plutarĥo, Siriano kaj precipe Proklo (*410-†485) la novoplatona doktrino, ellaborita en Romo de Plotino en la tria jarcento, atingis en Ateno sian kulminon, tuŝante ankaŭ teologion kaj teozofion. Tiun ĉi orientiĝon ĝi sekvis sub Ammonio, Asklepiodoto, Damaskio kaj Simplikio ĝis la jaro 529, kiam ĝi estis likvidita kiel la lasta granda centro de libera antikva pensado en Romana imperio.

Laŭ hodiaŭa vidpunkto, la antikvaj akademioj kunigis du *celojn: instruan* (kiun en mezepoko transprenis la universitatoj²) kaj *esploran*. La akademias “skoloj” enhavis kaj momenton instruan, kaj tiun de kreado de doktrinoj. Ili estis liberaj diskutejoj pri temoj, kiuj laŭtradicie apartenis al filozofio, do pri etiko, fiziko, logiko, matematiko, astronomio k. s. La formo de instruado kaj klerigado estis ofte dialogoj, kiuj estis ankaŭ uzataj en literatura formo, apud didaktikaj oratoraĵoj kaj poemoj. De Marcus Terentius Varro (*116-†27), membro de la nova akademio, venas ankaŭ grava verko lingvistika “De lingua latina”, la unua scienca latina gramatiko. Tiu ĉi disciplino, transprenita de Grekoj (γραμμα - litero), ricevis sian latinan terminologion, kiu validas ĝis hodiaŭ kaj iĝis modelo por gramatikoj de eŭropaj etnaj lingvoj (ĉe Varro troviĝas jam terminoj kiel deklinacio, singularo, pluralo, kazo, pronomo...).

2. Novepokaj akademioj

² La unuaj universitatoj fondiĝis en la duono de la 12-a jc. en Bolonjo kaj Parizo.

La nomo «Akademio», pro la tradicio de intelekta brilo ligita kun tiu institucio, reaperis en Italio en la epoko de renesanco kaj humanismo, unue ĉe privataj kolegioj de scienculoj, poste ĉe veraj organizaĵoj kun fiksjaj leĝoj kaj normoj, kun la celo evoluigi sciencojn kaj artojn. (Principe ili daŭras en tiu ĉi formo, koncentriganta kolektivan intelektulan laboron, akirinte intertempe oficialan rekonon naciajn aŭ ŝtatan.) La urbaj nobeluloj tiam ŝatis imponi per evoluigo de artoj kaj sciencoj. Sub bonaj kondiĉoj de socia kaj intelekta vivo en grandaj italaj politikaj kaj kulturaj centroj iĝis modo revivigi antikvan kulturon kaj filozofion, tial kleraj humanistoj trovis apogon kaj subtenon de nobelulaj familioj, kiuj interalie disponigis siajn palacojn por intelektulaj kunvenoj³. La renesancaj kulturo kaj literaturo povis apogi sin al stabiliĝanta uzo de itala lingvo.

Ĉefan rolon en la *evoluo de la itala lingvo* havis Toskanio. Jam en la 11-a kaj 12-a jc. ekestis tekstoj en la lingvaĵo, kiu ne plu estis latina, sed estis karakterizata kiel *Volgare toscano*, la popola toskana lingvo. La plej malnova konserviĝinta teksto el la 12-a jc. estis skribita en Pizo (“Conto navale Pisano”), konataj verkistoj vivis ankaŭ en Arezzo (Guittone d’Arezzo) kaj Lucca (Bonagiunta Orbicciani). La uzado de *Volgare* pligraviĝis en la 13-a jarcento kaj en oficialaj dokumentoj, kaj en literaturaj verkoj, ekestintaj ĉefe en politike influhavaj centroj, al kiuj apartenis precipe Florenco. Mondkonatas Dante Alighieri (1265-1321), kiu per sia Dia Komedio konatigis la toskanan popolan lingvon en tuta Eŭropo. Siatempe ĝi ja estis komprenebla al ĉiuj, kiuj konis la latinan, do principe al eŭropa intelektularo. Giovanni Boccaccio (1313-1375) en prozo (Decamerone) kaj Francesco Petrarca (1304-1374) en liriko (Canzoniere) kompletigas la oran triopon, kies literatura lingvaĵo estis uzata ankaŭ de grandaj florencaj politikistoj, religiuloj kaj nobeluloj.

Unu el la plej riĉaj kaj potencaj familioj estis la florencaj *Medici*-oj. Konatas precipe Cosimo de Medici (la “maljuna”), reginta 1434-1464, kaj Lorenzo (nomata “il Magnifico”, la brilega) 1469-1492. En sekvaj periodoj, dum la respubliko de Savonarola (ĝis 1498) kaj sub imperiestro Karolo la 5-a Hispana (ĝis 1530) la Medici-oj estis kvazaŭ neoficialaj regantoj, ĝis Cosimo la I-a en la jaro 1537 iĝis oficiala duko de Florenco kaj grandduko de Toskanio; la familio poste regis ĝis la komenco de la aŭstra imperio en 1737. En Florenco, sub protekto de Cosimo de Medici, kiu disponigis en la jaro 1462 sian vilaon en Careggi, ekestis *Accademia Platonica*, fondita 1459 de Marsilio Ficino, studanta platonan kaj helenisman filozofion kaj antikvajn tekstojn. Sub la protekto de Lorenzo il Magnifico ĝi atingis sian plej faman evoluon. Ĝian ekzemplon sekvis akademioj Pomponiana en Romo 1460, Degli Ottusi en Spoleto 1477, Degli Ardenti en Viterbo 1480, Aldina en Venecio 1494, Parrasiana en Cosenza 1511, Degli Intronati en Sieno 1525 kaj pluraj aliaj.

La unuaj akademioj estis *liberaj kunirejoj* kaj diskutejoj de kleruloj, kiuj havis literaturajn, artajn kaj enciklopediajn ambiciojn, iliaj kunsidoj ne estis strikte programitaj kaj ili ne havis statuton. Ankaŭ ili kunigis instruan kaj esploran celon, laŭ la rekomendo de Leonardo da Vinci “studia prima la scientia e poi seguita la praticha nata de essa scientia” (studu unue la sciencon kaj poste sekvu la praktikon naskiĝintan el tiu scienco). Tio ŝanĝiĝis en la 16-a jarcento, kiam la akademioj komencis *specialiĝi*, ekz. tiu de Olimpici en Vincenzo okupiĝis pri teatro, Filarmonici en Verono pri muziko, Notti en Vatikano pri teologio kaj Accademia dei Secreti en Napolo pri natursciencoj. Tiujn societojn fondis kaj prezidis ĉefe nobeluloj, ekzistis regulaj kunsidoj kaj firmaj statutoj.

Por kompreni la emon de intelektuloj engaĝiĝi ene de akademioj indas rememorigi, kiel tiatempe aspektis universitatoj. Ili staris sub kontrolo de la Eklezio kiel korporacioj de studentoj kaj instruistoj, kiuj estis klerikoj kaj vivis kune en kolegio (universitas magistrorum

³ Verŝajne la plej malnova itala akademio, dediĉita al poezio kaj literaturo, estis la “Accademia dei Sollevati” en Treia, fondita en la jaro 1430 de Bartolomeo Vignati. Sed jam 1323 fondiĝis en Toulouse “Compagnie du Gai Sçavoir” kun simila celo (sen nomi sin akademio).

et scholarium). La unua ŝtupo, “studium generale” ampleksis teologion, juron kaj medicinon. Antaŭ ol eniri “universitas literarum” oni devis studi “artes” (gramatiko, retoriko, dialektiko kaj matematiko) por bakalaŭra grado. Magistraj gradoj eblis en logiko, fiziko, metafiziko, etiko, politiko, astronomio kaj geometrio. La instruprocezo konsistis el “lectio”, t. e. legado de klasika latinlingva teksto, kaj “disputatio”, do komentoj al tiu teksto. Estas evidente, ke akademioj ofertis al siaj membroj multe pli da libereco.

La humanisma tipo de akademioj en Italio naskis en la 16-a jarcento *akademion lingvan kaj literaturan*, kiu helpis evoluigi la iaman toskanan popollingvon en nacian skriblingvon. Tio havis specifan kialon: dum la antikva greka socio ĝuis grandan religian kaj politikan toleremon, ebligante liberan filozofumadon, la publika vivo en renesanca Italio male estis karakterizata per severaj religiaj kaj sociaj reguloj, tial la intelektula agado profitis el ekzistanta lingva kaj literatura movado kaj koncentriĝis al bela lingva stilo kaj perfektigo de literaturaj, precipe poeziaj formoj. En la 16-a jc. ekzistis literaturaj kaj lingvaj akademioj en ĉiuj grandaj italaj urboj (Romo, Florenco, Napolo, Bolonjo, Vincenzo, Mantuo, Luko, Verono, Padovo, Volterro, Venecio...) kaj ankaŭ malgrandaj, precipe privataj grupiĝoj de kleruloj en malpli grandaj lokoj favoris al flegado de la nacia lingvo itala.

La filozofiema Accademia Platonica finis sian aktivecon en la jaro 1522 pro politikaj intrigoj kontraŭ kardinalo Giulio de Medici, sed jam post la transira periodo sub la reĝo Karolo la 5-a Hispana fondis Giovanni Mazzuoli da Strada en la jaro 1540 en Florenco la unuan societon kun klara programo defendi la uzon de la toskana lingvo, unue sub la nomo “Accademia degli Umidì”, poste nomata “Accademia Fiorentina o Società di Eloquenza” aŭ simple *Accademia Fiorentina*. Ĝi staris sur protekto de Cosimo de Medici kiel firme organizita institucio, kun sidejo en Palazzo Vecchio, organizanta regulajn kunsidojn por siaj membroj kaj ofertanta instruadon pri literaturo de Dante kaj Petrarca. Per tio ĝi siaspece konkurencis al la universitato, en kies sistemon ĝi iompostiome integriĝis tiomgrade, ke la akademia konsulo iĝis rektoro de la florenca universitato (fondita jam en la 14-a jc.). Por klare apartigi la celojn instruan kaj esploran, kvar el la membroj de la Fiorentina kunfondis novan societon kun multaj apartaĵoj (alegoriaj simboloj, citaĵoj, reguloj), kiu poste iĝis “Accademia della Crusca”. La Fiorentina kuniĝis kun Accademia della Crusca en 1783 al Accademia Fiorentina Seconda, kiu ekde 1808 nomiĝis Accademia Fiorentina Terza ĝis 1811, kiam Accademia della Crusca restariĝis.

2.1. Accademia della Crusca

estis fondita 1582 en Florenco kun la celo flegi la italan lingvon, kion ĝi faras ĝis hodiaŭ. Ĝia sidejo estas en Villa Medicea di Castello. Komence ĝi kunvenis kiel neformala grupo da kleruloj, kiuj nomis sin “Brigata di Crusconi” (brigado de branuloj), kaj donis al si pseŭdonomojn kun rilato al muelado kaj panbakado. Apartenis al ili Giovan Battista Deti (il Sollo - molulo), Anton Francesco Grazzini (il Lasca - leŭcisko), Bernardo Canigiani (il Gramolato - disgrajnigito), Bernardo Zanchini (il Macerato - macerito) kaj Bastiano de' Rossi (l'Inferigno - branfarunulo). En 1583 aliĝis Leonardo Salviati (1539-1598), kiu strukturigis la akademion kaj iniciatis ĝian veran programon. Oni akceptis la nomon *Accademia della Crusca*. La vortoj “crusca”, (brano) kaj “cruscata” (branado, nomo de akademiaj disputoj) alegorie aludas “trakribron” de la lingvo por purigi ĝin kiel farunon desde brano, kaj, laŭ alia klarigo, apartigon de la lingvo kaj literaturo kiel brano kaj faruno. Salviati mem estis nomata “l'Infarinato” (la farunulo).

Simbolo de la societo iĝis “frullone”: tio estis instrumento, per kiu disiĝis la faruno de la brano helpe de kribrilo, do iu speco de kribromaŝino. En “frullone”-forma ujo estis konservataj leĝoj kaj membrolistoj de la Akademio. La bazaj labordokumentoj de la Akademio havis la nomojn “Farina” (faruno – la prilaborota tekstomaterialo), “Stacciato” (trakribritaĵo – la trarigardita kaj komentita materialo), kaj “Fiore” (“floro” t. e. la

“unuakvalita faruno” – tekstoj reviziitaj kaj elektitaj). Ankaŭ ĉiuj uzataj mebloj kaj objektoj iel devis rilati al greno, brano aŭ pano, do ekzemple la ŝranko por aktoj havas la formon de farunsako kaj personaj blazonoj de akademianoj estas desegnitaj sur lignaj pan-ŝoveliloj. La devizo de la Akademio, skribita sub la bildo de “frullone”, estas citaĵo el Petrarca « il più bel fior ne coglie » - la plej belan (floron) ĝi selektas, aludo al selektado de unuakvalita faruno el tiu miksitaj kun brano.

En la jaro 1583 estis la akademio oficiale agnoskita de Francesco la I-a de Medici kiel societo kun celo studi kaj konservi la italan lingvon. Dum sia lingvoesplora agado ĝi devis priatenti ĉiujn verkojn de la 14-a jarcento (sed precipe tiujn de Dante Alighieri).

La plej fama kaj respektenda verko de la akademio estas “*Vocabulario degli Accademici della Crusca*” el la jaro 1612, la unua leksika indekso de ĉiuj itallingvaj vortoj. La impulso por kredado de ĉi verko venis de Leonardo Salviati, kiu intencis pretigi vortaron, farantan diferencon inter “bona” kaj “malbona” lingvouzo. La vortaro estis tre respektata ankaŭ eksterlande kaj vidata kiel referenca verko por la itala lingvo, precipe en la kazo de ortografio, ĉar ĝi estis la unua, kiu montris ortografion de ĉiuj italaj vortoj. Dum multaj jaroj daŭris la kvereloj pri la vortaro, kiun kritikis ne-toskanaj aŭtoroj kiel Paolo Beni, Giorgio Ottonelli, Scipio Errico kaj Alessandro Tassoni (kiu forlasis la Crusca-n), dirante, ke oni ne rajtas doni absolutisman pozicion al la toskana lingvo. La kritiko eliris el la fakto, ke la vortaro respegulis la arkaikan literaturan lingvouzon de la famaj verkoj de la 14-a jarcento kaj proklamante ĝin ĝusta, ĝi baris la vojon al plua spontanea lingvoevoluo. Nek la dua eldono en la jaro 1623 alportis esencan ŝanĝon, kio kaŭzis pluajn protestojn. Objektive vidate, la gvidlinioj por la uzo de la itala lingvo adresis sin al la supraj sociaj tavoloj kaj tial estis la vortaro respektata en la tuta Eŭropo, ankaŭ pro tio, ke ĝi estis la unua de sia speco kaj influis decidmaniere la pluan historion de leksikografio en Eŭropo.

Dum la renesanca periodo ekestis kaj en Italio mem, kaj en tuta Eŭropo dekoj da aliaj akademioj, kiuj ne estis esence lingvoflegantaj, sed evoluigis precipe sciencojn. Inter ili menciindas Accademia dei Lincei en Romo (1603-1630), kiu specialiĝis al la studado de la natursciencoj, kritikante la malnoviĝintan aristotelisman filozofian koncepton de la mondo. Pro la elstara sciencista personeco, Galileo Galilei, ĝi promociis astronomion kaj uzon de novaj teknikaj instrumentoj kiel teleskopo kaj mikroskopo. Ĝian laboron daŭrigis en Florenco Accademia del Cimento (1657-1666) sub la protekto de liberalemaj dukoj de Lorena⁴, starigante fundamentojn de la moderna fiziko.

2.1.1. *Fruchtbringende Gesellschaft*

Accademia della Crusca iĝis *modelo* respektata en eksterlando, kiel oni bele vidas sur ekzemplo de lingvoflegantaj societoj en Germanio: “Fruchtbringende Gesellschaft” (fruktodona societo) ekestis en Weimar 1617, “Aufrichtige Tannengesellschaft” (sincera abiosocieto) en Straßburg 1633, “Teutschgesinnte Genossenschaft” (germaneca kolegaro) en Hamburgo 1642, “Poetische Gesellschaft” (poezia societo) en Leipzig 1677 kaj pluraj aliaj⁵. En tiuj societoj estis flegataj lingvo kaj literaturo kiel intelektula hobbio, kaj dum tiu agado ekestis normlingvaj verkoj laŭ la florenca modelo, kiel “Die Teutsche Rechtschreibung” (germana ortografio) 1645 kaj “Der Teutschen Sprache Stammbaum und Fortwachs” (genealogio kaj plukresko de la germana lingvo) 1691. La celo de tiuj verkoj estis riĉigi kaj fikse memstarigi la germanan lingvon, liberigi ĝin de fremdaj influoj kaj konduki ĝin al la nivelo akceptebla ĉe nobelaro kaj kortegano, do al la pozicio, kiun jam en Eŭropo ĝuis la itala lingvo. Tia aktiveco konsekvence starigis ne nur lingvistikajn postulojn (ekzemple la kritikata “purigado” de la lingvo de troaj latinismoj, kiel Kloster = Jungfernzwinger por

⁴ Apuda branĉo de Medici-oj

⁵ Ĝis nun ekzistanta estas „Hirten- und Blumenorden a.d. Pegnitz“ (paŝtista kaj flora ordeno sur Pegnitz), fondita 1644 de Harsdoerfer en Nurnbergo.

“monaĥinejo”), sed ankaŭ estetikajn valorojn, pruvante la kvalitojn de la germana lingvo en tradukoj samkiel en originala poezio kaj literaturaĵoj laŭ stilaj normoj.

Same kiel en Italio, la lingvosocietojn fondadis antaŭ ĉio dukoj kaj aliaj nobeluloj, membris tie kortegaj oficistoj, intelektuloj kaj kompreneble poetoj, kiuj ja devis montri bonkonducon kaj laŭdi la mecenatojn. En vasta publiko estis la lingvosocietoj akceptataj diversmaniere: unuflanke ili certe havis meritojn pri la uzo de la lingvo kaj en bonnivela skriba formo, kaj en oratoraĵoj, poezio k. s. Aliflanke, la poezio ne estis ĝenerale akceptata kiel io utila kaj senpere komprenebla, ĉar ĝi imitis modelojn italajn kaj ĝenerale antikvajn, kio koncernis precipe arte fajlitajn formojn.

La plej grava humanisma lingvosocieto en Germanio estis *Fruchtbringende Gesellschaft* (fruktodona societo), fondita en Weimar en 1617, en la formo ĝis tiam enlande nekonata, de la duko Ludwig von Anhalt-Koethen, kiu ĝis sia morto en 1650 fidele sekvis la modelon de la Crusca. La simbolo de “Fruchtbringende Gesellschaft” estis kokospalmo: kiel tiu arbo, ĉiu membro devis plurfoje utili al la societo (kun la devizo “Alles zu Nutzen” – ĉion al utilo). Ĝi estis en Germanio proksimume samfama kiel la Crusca en Italio. La membroj donis al si pseŭdonomojn, kiuj iel rilatis al la simbolo kaj al plantoj, kiel « Der Naehrende » (la nutriga, tio estis la fondinto Ludwig von Anhalt-Koethen mem), « Der Schmachhafte » (la bongusta) « Der Wohlriechende » (la bonodora) k. s. Jam 1672 aperis en Leipzig libro pri societa historio (« Disquisitio historica de societate fructifera der Fruchtbringenden Gesellschaft quam inclutae facultatis philosophicae indultu », historia esploro pri fruktodona societo der Fruchtbringenden Gesellschaft kiel indulgo al elstara filozofia lerteco).

La societo konsistis 75-procente el nobeluloj kaj en siaj plej famaj tempoj havis ĉ. 500 membrojn (nur virajn, virinoj eksplicite ne rajtis membriĝi), inter kiuj la plej famaj estis poetoj kaj sciencistoj Andreas Gryphius (Der Unsterbliche – la nemortebla), Martin Opitz (Der Gekroente = kronumita), Justus Georg Schottelius (Der Suchende – serĉanta), Anton Ulrich (Der Siegprangende – la venkobрила), Philipp von Zesen (Der Wohlsitzende – la bonsidanta) k. a. La plej brila membro de tiu glora epoko estis Georg Schoebel von Rosenfeld (1640-1680), kiu finance subtenis multajn junajn talentajn aŭtorojn, kuraĝigante ilin skribi en la germana lingvo.

La societo donis al si la celon ellabori germanan literaturan lingvon samnivelan kun la itala, inkluzive de ortografiaj kaj gramatikaj normoj. Por ĥarakterizi la unuopajn membrojn estis kreitaj specialaj poemoj kun multaj aludoj al la komuna celo de utilo kaj prospero, rilatantaj al emblemoj kun plantoj kaj floroj. En 1650 aperis kolekto da tiaj poemoj (“Arbustum seu Arboretum poetice variis arborum figuris”) de Martin Gosky. La germana vortaro, la teoriaj verkoj literaturaj kaj poeziaj, tradukoj de natursciencaj kaj filozofiaj libroj kaj aro da propraj verkoj estas la kontribuadoj de Fruchtbringende Gesellschaft al la starigo de la germanaj lingvo kaj literaturo, kiu ĝis tiam ne havis tradicion kompareblan kun la itala. La societo ĉesis ekzisti en la jaro 1680.

2.1.2. Hodiaŭa stato

Accademia della Crusca flegas la italan lingvon ĝis hodiaŭ. Laŭ la artikolo 1 de sia statuto, ĝi estas “destinata a promuovere e agevolare lo studio della lingua italiana”, ĝi do promocias kaj favoras pristudon de la itala lingvo, prizorgas eldonadon de tekstoj, esploras la historion kaj strukturon de la lingvo kaj zorgas pri konserviĝo kaj renovigo de siaj antikvaj leksikografiaj tradicioj.

Ĝi ne funkcias oficiale, kiel ekz. Académie Française, kiel leĝodona lingva instanco por la literatura lingvo, sed *priatentas la literaturan lingvon* kiel unu el la eblaj lingvaj variantoj. Ĝi organizas kongresojn, kiuj estas dediĉataj ekzemple al la parolata lingvo, lingvo de radiaj kaj televidaj elsendoj, moderna verkista lingvo ktp. La konstantaj laboroj okazas en tri grandaj esplorgrupoj: *filologia* (Centro di studi di filologia italiana), kiu subtenas la

pristudon de la itala lingvo kaj kritikajn eldonojn de tekstoj, *leksikografia* (Centro di studi di lessicografia italiana), kiu esploras la itallingvan vortprovizon kaj ellaboras leksikonojn, kaj *gramatika* (Centro di studi di grammatica italiana) por pristudo de historia, priskriba kaj normiga gramatiko.

Tre interesa estas la sekcio, kiu atentigas al neologismoj. Temas pri vortoj, kiuj aŭ aperis en la itala lingvo en la lastaj jaroj, aŭ kiuj jam ekzistas, sed transiris semantikan ŝanĝon. Oni esploras, kie kaj kiam la vorto aperis kaj kiom ofte ĝi estas uzata. Poste oni difinas la sferon de apliko kaj donas superrigardon de kuntekstoj kun fontoindiko kaj leksikografian informon. La plej novaj vortoj, kiuj aperis en la moderna itala lingvo, estas teknikaj kaj politikaj terminoj, ekzemple: sitografia, videofonino, bipartisan, cartolarizzazione, autoconvocarsi, bioterrorismo.

La plej granda tasko de la akademio estas ellaboro de la *historia vortaro* de la itala lingvo (Tesoro della lingua italiana dalle origini), pri kiu laboras speciala centro (Centro di studi Opera del Vocabulario Italiano, OVI). La ekzistanta datenbanko enhavas ĉ. 1500 tekstojn (ĉ. 17 milionoj da vortoj) el la 14-a jc.

La akademia kolegio havas 15 ordajn (8 virinojn kaj 7 virojn) membrojn, la estraro konsistas el kvin personoj (3 virinoj, du viroj). Honora prezidanto estas Giovanni Nencioni. La prezidanto estas Francesco Sabatini el Romo; membroj de la gvida konsilantaro (consiglio direttivo) Nicoletta Maraschio (vicprezidentino), Piero Forelli (sekretario), Rosanna Bettarini kaj Teresa Poggi Salani estas el Florenco, kie devas laŭstatute loĝi almenaŭ ses akademianoj. La Akademianoj estas nomumitaj per dekreto de la ŝtatestro. Sesdekjaruloj kun minimume kvinjara membreco emeritiĝas, konservante siajn rajtojn kaj deojn kaj cedante la lokon al nova akademiano. (La akademianoj do estas relative junaj, almenaŭ kompare kun la membroj de Académie Française). Momente estas 12 emerituloj. Krome la Akademio havas po 13 enlandaj kaj eksterlandaj korespondaj membroj (la maksimuma nombro estas po 15), proponitaj de akademianoj mem.

2.2. Académie Française

(laŭ nuna ortografio *Française*) estis fondita de la kardinalo Richelieu (Armand-Jean du Plessis) en la jaro 1635 kiel literatura akademio kaj funkcias kun la interrompo en la jaroj 1793-1803 ĝis hodiaŭ. 1793 ĝi estis suspendita per la revolucia nacia komitato, kiel “ĉiuj klerulaj societoj licenciitaj aŭ subtenataj per la nacio”, kaj ekde 1803 ĝi estis parto de *Institut de France*, kiu havis kvar partojn konformajn al iamaj akademioj. Ĝia dua parto « Langue et Littérature Françaises » konformis al la originala Akademio. La malnovan nomon ĝi ricevis 1816. La kunsidoj okazis unue ĉe privatuloj, ekde 1672 en Louvre kaj ekde 1805 ĝis hodiaŭ en la Palaco de Kvar Nacioj, alinomita Palaco de la Instituto. Post la morto de Richelieu, la alta protektanto estis kanceliero Séguier, poste la reĝo Ludoviko la XIV-a kaj ekde tiam ĉiuj francaj reĝoj kaj ŝtatestroj.

La unua tasko de la Akademio estas priatenti la francan lingvon – tiun taskon ĝi plenumas ekde sia fondiĝo, por *norme fiksi la lingvon*, igante ĝin komuna posedaĵo de ĉiuj francparolantoj. Ĝi agadas por konservi la difinitan formon de la lingvo kaj postsekvi la necesan evoluon. Ĝi difinas la “*bonan uzon*”, fiksante ĝin en la akademia vortaro, kaj faras rekomendojn por diversaj komisionoj. La fama vortaro *Le Dictionnaire de l'Académie Française* eldoniĝis unue en la jaro 1694, postaj eldonoj okazis en 1718, 1740, 1762, 1798, 1835, 1932-1935 kaj 1992. La unua volumo de la freŝa eldono (A-enzyme) havas 14 024 vortojn, la dua volumo (éocène-mappemonde) publikigita en la jaro 2000 entenas ĉ. 11 500 vortojn. La ellaboro fine de la jaro 2005 progresis ĝis litero O (ouvrir). La eldono el la jaro 1935 havis ĉ. 35 000 vortojn, en la nova estos ĉ. 15 000 pli.

La dua tasko de la Akademio, kiun ebligis ricevataj donacoj kaj heredaĵoj (ni ne forgesu, ke la Akademianoj estas dumvivaj) estas *mecenatado* – ĉiujare estas disdonata

sesdeko da literaturaj premioj, la plej fama inter ili estas « Grand Prix de la Francophonie », donata ĉiujare ekde 1986. En ties aktivecoj partoprenas sesdeko da ŝtatoj, precipe afrikaj. Studentoj povas ricevi akademian stipendion (Bourse Zeldidja). Krome, la Akademio finance subtenas francajn familiojn, kiuj havas minimume kvar infanojn (fondaĵo Cognacq-Jay).

Académie Française estas *la plej alta lingva instanco* por la franca lingvo. Sen ties konsento ne povas realiĝi ajna lingva leĝo. La prezidanto estas nomata *secrétaire perpétuel* (daŭra sekretario, momente Hélène Carrère d'Encause, elektita en 1999). La anaro estas strikte limigita al kvardek membroj, kiuj estas, laŭ la antikva ekzemplo, dumvivaj (nomataj “immortels” – nemorteblaj), proponataj kaj elektataj de siaj kunuloj. Tio signifas, ke por eniri la akademion oni devas atendi la morton de iu antaŭa membro. Ekde 1634 tiel funkciis ĉ. 700 gravuloj, laŭstatute “poetoj, verkistoj, personoj el teatro, filozofoj, kuracistoj, etnologoj, artkritikistoj, soldatoj, politikistoj, religiuloj ... kiuj ĉiam speciale ornamis la francan lingvon, kiuj eminente prijuĝas la bonan uzon de vortoj, bone difinante la valorojn portatajn per tiuj vortoj ... kun morala aŭtoritato koncerne la lingvon”. Inter ili estas momente kvar virinoj. La unua virino entute (verkistino Marguerite Yourcenar, 1903-1987) eniris la Akademion en la jaro 1980⁶.

La akademio havas blazonon kun tri burbonaj lilioj kaj enskribo “Nec pluribus impar” (ne malsama al pluraj); la membroj rajtas uzi sigelon kun enskribo “A l’immortalité” (al nemorteblo), donitan al ili de la fondinto, kardinalo Richelieu. Sub la konzulato de Napoleono, la akademianoj ricevis rajton porti specialan nigro-verdan vestaĵon, dupintan ĉapon kaj glavon. Tion oni ĝis nun faras dum solenaĵoj, precipe dum akcepto de novaj akademianoj.

La “novuloj” elektitaj en la 21-a jarcento estas historiistoj Gabriel de Broglie kaj Pierre Nora, verkisto Angelo Rinaldi, kuracisto Yves Pouliquen, ĵurnalisto Frédéric Vitoux, poeto François Cheng, politikisto Valéry Giscard D’Estaing kaj paleografo René Girard. Ili estas mezume sepdekjaraj. La mezuma aĝo de ĉiuj nemortebluloj estas 81 (la plej aĝa estas 99-jara kuracisto Jean Bernard kaj la plej juna 63-jara verkisto Jean-Marie Rouart. Saĝeco de maljunuloj do estas respektata same kiel en antikvaj tempoj.

Kvankam oni ŝatas aserti, ke Académie Française ne plu havas grandan influon al la lingvoevoluo, ĝi validas kiel simbolo de bonnivela lingvo kaj literaturo kaj kiel esenca parto de la franca kulturo hejme kaj eksterlande. Ĝia *signifo* estas ne plu tiom lingvonormiga ol *kultura kaj sociopolitika* kaj oni vidas en ĝi institucion forte influantan ĝeneralan ideologion kaj lingvopolitikajn aranĝojn. Kiel ekzemplo de influado de publika opinio estas ofte citata la tradicia uzado de titoloj en maskulina formo ankaŭ por virinoj (eĉ la altrangaj titoloj kiel “commandeur”, “chevalier”, “officier” estas uzataj de virinoj en maskulina formo), dum en multaj landoj oni intertempe kreis neologismojn kiel “prezidantino” aŭ “kancelierino”.

3. Academia Latinitati Fovendae (ALF)

Tiu ĉi akademio havas apartan lokon inter lingvaj akademioj. Ĝi flegas la latinan literaturan lingvon, do simile kiel Accademia della Crusca la italan, zorgante pri komentitaj eldonoj de klasikaj aŭtoroj kaj flegante la literaturan tradicion. La diferenco tamen estas, ke la Latina ne plu estas uzata sur difinita teritorio kaj preskaŭ ne havas denaskajn parolantojn. Tiu trajto alproksimigas ALF al *planlingvaj akademioj*, ĉar ĝia alia grava tasko estas evoluigo (kio koncernas precipe kreadon de neologismoj), propagado kaj disvastigado (kio koncernas precipe intelektulojn) de la hodiaŭa latina lingvo.

La Latina estis ankoraŭ dum humanismo natura internacia lingvo por eŭropaj intelektuloj, tamen neniu el la akademioj estis eksplicite destinita al ties *lingvistika* flegado. Kvankam kelkaj sciencistoj skribis kaj parolis latine ankoraŭ en la 19-a jc., la flua internacia

⁶ Por kompari: la *Real Academia Española* (fondita 1713) havas 46 membrojn, inter ili unu virinon, en la *Svenska Akademien*, fondita 1786, estas 18 membroj, inter kiuj 3 virinoj.

uzo praktike malaperis. Kiel komenco de novepoka viva Latina estas indikata jaro 1956, kiam la sciencista kongreso en Avignon proponis ĝian revivigon. En la jaro 1967 estis tiucele fondita *Academia Latinitati Fovendae* (Akademio favoranta latinecon).

Ĝia sidejo estas en Romo (Via di Torre Rossa 2, I-00165 Roma). Laŭstatute ĝi estas *internacia organizaĵo por disvastigo de latinaj lingvo, literaturo kaj kulturo*. La membroj estas universitataj profesoroj de latina filologio kaj eminentaj latinaj aŭtoroj. Momente ĝi havas 42 ordinarajn⁷, kvar emeritajn kaj tri eksterordinarajn (bene meriti) membrojn, inter ili 11 virinojn. Nomataj estu almenaŭ tradukisto, poeto kaj kunaŭtoro de regulaj latinaj radioelsendoj Tuomo Pekkanen (nuna prezidanto), pastro, verkisto kaj ĉefredaktoro de la revuo “Vox Latina” Caelestis Eichenseer, prezidanto de fondaĵo “Melissa” kaj redaktoro Gaius Licoppe, pedagogo kaj organizanto de “latinaj ludoj” Wilfried Stroh. La membreco estas dumviva, se oni mem ne forlasas la Akademion aŭ ne estas eksigita (ekzemple pro kvinfoja neekskuzita malĉeesto en ĝenerala asembleo). La prezidanto kaj la kvaropa prezidanta konsilio estas elektataj sekrete de ĝenerala asembleo por tri jaroj; ili rajtas rekandidatiĝi.

Same kiel etnolingvaj akademioj, ALF organizas *kongresojn*, kiuj (same kiel tiuj de planlingvaj komunumoj) okazas en diversaj landoj. Ĝis nun okazis kongresoj en Italio, Rumanio, Malto, Senegalo, Germanio, Britio, Belgio, Finnlando kaj Hispanio. La ĉefa kongresa temo ĉiam iel tuŝas latinlingvaj kulturon, tradicion, historion, literaturon k. s. de la koncerna teritorio. La kromtemoj pritraktas instruadon, verkadon, eldonadon kaj aliajn formojn de la disvastigo de la latina lingvo. Ĉar la Latina estas, kompreneble, la laborlingvo de la kongresoj, partoprenas ilin, krom filologoj kaj ekleziuloj, ankaŭ membroj de latinlingvaj societoj, rondetoj kaj aliaj institucioj, kiuj flegas la vivantan latinan lingvon simile kiel ekz. Esperanto-societoj (ne mankas eĉ Societas Familiarum Latinarum - societo de latinaj familioj). Krome ĉeestadas reprezentantoj de diversaj eldonejoj de latinaj libroj kaj periodaĵoj. La kongresoj ludas gravan identigan rolon en la vivo de la latinparolanta komunumo simile kiel UK-oj ĉe esperantistaro.

4. Planlingvaj akademioj porlingvaj

Pluraj movadoj por planlingvoj kreis komitatojn kun lingv(istik)a celaro. Tiu celaro tamen varias, kaj oni povas rekoni ĝenerale tri tipojn (laŭ Tazio Carlevaro):

a) *Akademioj kun konservaj kaj lingvoesploraj celoj*. Tipa ekzemplo estas la Akademio de Esperanto, kies celo estas la analizo (sed principe ne la gvido) de la lingvo-evoluo, kaj krome la konservo de la lingva unueco.

b) *Akademioj kun lingvo-evoluigaj celoj*. Tipa ekzemplo estas la frua Ido-Akademio, kiu okupiĝis ĉefe (eĉ se ne nur) pri la lingva plibonigo de la lingvo Ido. Ofte la lingvo-esplora kaj la lingvo-evoluiga celaro povas kunesti, ekz. ĉe la intermilita Ido-Akademio, kiu fiksas la lingvo-uzon, kaj relative malmulton reformis. Analoge funkciis la Kadem Bevünetik Volapüka de 1889 ĝis 1892.

c) *Akademioj kun lingvo-diskutaj celoj*. Temas pri komitatoj, kiuj ne havas preskriban, sed nur priskriban celon. Ili funkcias kiel opini-interŝanĝa forumo, ne kiel decidejo. Tiaj estis la Akademio de Latino sine Flexione (Academia pro Interlingua) kaj la Novial-Akademio.

4. 1. Kadem Bevünetik Volapüka

(Akademio por mondolingvo) estis fondita dum la dua volapuka kongreso en Munkeno 1887. La celo de la Akademio, konsistinta el 29 membroj el 15 diversaj nacioj, estis *konservi kaj daŭre evoluigi la mondolingvon* en la senco de ties inventinto J. M. Schleyer, kiu mem estis prezidanto de la Akademio. Kiel direktoro estis elektita Auguste Kerckhoffs el

⁷ Maksimuma nombro de ordinaraj membroj estas 50, nombro de emeritaj kaj eksterordinaraj ne estas starigita.

Parizo. La organo de la akademio estis “*Le Volapük*“, redaktata de Kerckhoffs. En 1889 oni decidis elekti en la Akademion po unu membro pro miliono da loĝantoj en ĉiu lando, kie Volapuko estis uzata.

En tiu tempo dispartiĝis la Volapuko-movado al konservemaj apogantoj de Schleyer unuflanke, kaj reformemaj kunlaborantoj de Kerckhoffs aliflanke. Dum Schleyer volis maksimume riĉigi la lingvon, sed samtempe strikte malpermesis ajnan prilaboron (ĉu gramatikajn ŝanĝojn, ĉu novajn vortojn aŭ regulojn) sen lia persona decido, Kerckhoffs celis simpligon de la lingvo por la praktika uzo. Ambaŭ partioj elektis membrojn por la Akademio. Dum Kerckhoffs kunvokis la trian volapukan kongreson al Parizo, Schleyer venigis siajn partianojn al Allmendingen en majo 1889 kaj aprobigis tie nur malgrandan parton de la ŝanĝoj postulataj de kerckhoffs-anoj.

La tria kongreso de Volapuko okazis en aŭgusto 1889 en Parizo, fakte kontraŭ la volo de Schleyer. Ĝi aprobis novan statuton, laŭ kiu celo de la Akademio estis kompletigi kaj plibonigi la gramatikon kaj vortaron de la lingvo. Oni tamen ne akceptis tujajn ŝanĝojn de la lingva fundamento. En 1890 la Akademio eldonis la verkon *Glamat nomik* (regula gramatiko). Responde, schleyer-anoj decidis fondi novan akademion, kiu kunvenis 1890 en Konstanco kaj en 1891 eligis D-ron Kerckhoffs el la listo de la volapukistoj. La nova centra organo *Volapükabled lezenodik* limiĝis je la aprobo de la decidoj de Schleyer. Tiu ĉi nova akademio disfalis jam en 1893 kaj kun ĝi la volapuka movado, kiu estis tiom promesplene startinta (en 1889 ekzistis 283 kluboj, 316 lernolibroj kaj 1600 diplomitaj instruistoj).

La „eksigita“ Akademio 1892 nomumis novan direktoron Woldemar Rosenberger. Rosenberger alinomigis la organizaĵon al *Akademi internacional de lingu universal*. Ĝia celo estis konstrui lingvon „cum applicatione de principio de internationalitate maximo ad vocabulario“ (aplikanta principon de maksimume granda internacieco de la vortaro). Li ellaboris novan lingvoprojekton, kiu poste oficiale publikiĝis en la jaro 1902 sub la nomo *Idiom Neutral*. Sub la redaktado de Rosenberger aperis inter 1893 kaj 1898 45 numeroj de la oficiala cirkulero *Kadem Bevünetik Volapüka. Zülags*. Sub mandato de la sekva direktoro, Rev. F. A. Holmes, dum kiu la Akademio oficiale lokiĝis en Macedon en ŝtato Novjorko, inter 1899 kaj 1908, eldoniĝis 50 numeroj de la cirkulero sub la nomo *Akademi international de lingu universal. Sirkuleri*. *Idiom Neutral* estis uzata ankaŭ en periodaĵo *Progres*. En la jaro 1908 estis elektita direktoro de la Akademio Giuseppe Peano, aŭtoro de planlingvo Latino sine flexione. La nomon de la organizaĵo li tradukis kiel „Academia pro Interlingua“.

4. 2. Academia pro Interlingua

Academia pro Interlingua estis (re)fondita kaj jure registrita sub tiu ĉi nomo en Torino en la jaro 1910. Laŭ sia nova statuto ĝi ĉesis esti elita organizaĵo (en la jaro 1908 ĝi havis nur dek membrojn), sed malfermiĝis por ĉiuj favorantoj de diversaj formoj de latinide bazita „interlingua“, kiu estis pridiskutebla laŭ akademiaj rekomendoj.

La plej gravaj punktoj de la statuto:

- Academia cura progressu de interlingua in theoria et in practica (La akademio zorgas pri progreso de internacia lingvo en teorio kaj praktiko).
- Omne socio pote adopta forma de interlingua que illo praefer (Ĉiu membro povas adopti la de si preferatan formon de internacia lingvo).

Kaj pri la statuto, kaj pri la rekomendoj eblis diskuti kaj demokratie decidi, tial eldoniĝis (paralele al la cirkuleroj) periodaĵo *Discussiones*. La unua numero de *Discussiones* en 1909 proponis al diskuto la unuajn kvin regulojn por la interlingvo:

- 1) La lingvo de la Akademio enhavu ĉiujn vortojn komunajn al la jenaj lingvoj: angla, germana, franca, hispana, itala, portugala, rusa.
- 2) La Akademio adoptas ĉiujn internaciajn vortojn, ekzistantajn en la Latina, en la formo de latina radiko.

3) Prononco de latinaj vortoj konformas al prononco de la antikva Latina.

4) La Akademio adoptas ĉiujn anglajn vortojn derivitajn de la Latina, en vasta senco.

5) La Akademio ellaboras vortaron de necesaj vortoj, kiuj ne estas latinaj/anglaj, kaj de la plej oftaj esprimoj.

Aldone oni rimarkis, ke tiel farita lingvo strebas al maksimuma internacieco sen aspekti artefarite; tial oni povas nomi ĝin „Europaeo moderno“, sed, se oni akceptos la regulon 4), oni povas paroli pri „Latino-Anglo“.

La akademianoj poste diskutadis pri la proponoj. Komence de ĉiu kajero aperis la jam aprobitaj reguloj, poste estis lanĉataj novaj proponoj, akompanataj de diversaj komentoj kaj analizoj. Ekz. Jules Meysmans proponis ŝanĝi la regulon 2) jene: „La Akademio adoptas internaciajn vortojn en la formo komuna al maksimuma nombro de lingvoj“. Pri formo de vortoj skribis ankaŭ Woldemar Rosenberger kaj Edgar de Wahl.

La diskutoj pri la formo de interlingvo direktis la vojon de la Akademio al vera bredejo de planlingvoj. En 1909 estis detale prezentita *Ido*, sekvis *Universal* de H. Molenaar, *Romanal* de S. M. Boningue, projekto *Genigraphia* de Giuseppe Matraya kaj *Perfektsprache* de Alois Hartl. „Grup Neutralist“ el St. Petersburg raportis pri Esperanto, Ido, Ro, Universal, Idiom Neutral kaj Reform Neutral, kaj proponis fondi internacian registaran oficon por enkonduko de universala lingvo. En 1910 prezentiĝis *Adjuvilo* (reformo de Ido, Seidel) *Pan Arisch* (Friedmann), *Antido* (R. de Saussure) kaj *Simpla* (Ferranti), 1912 *Omnez* (Sidni Bond), *Europal* (Weisbart) kaj *Semilatino* (Pinth). 1913 pritraktiĝis *Latin-Esperanto* de Vanghetti, *Nepo* de Cheschichin prezentiĝis en 1927, *Ro* de Foster kaj *Meso* de Sidni Bond en 1929, *Quosmiani* de Beatty kaj *Latinesco* de Macmillan en 1930, *Uniti Langue* de Riedel kaj Scheffer en 1931, samkiel *Scinterlingua* de Viveros, *Mondyal* de Durant en 1932. Inter 1933 kaj 1939 multaj artikoloj refoje pritraktis la rolon de la latina lingvo, substrekkante ĝian gravecon por eŭropa lingvokomunikado.

La akademio daŭre kreskis. Oni povas kompari du membrolistojn, unu el 1912, la alian el 1927. En la unua listo estas 113 membroj, en la dua 366 membroj, sed nur 38 nomoj ripetiĝas. La 38 membroj do restis fidelaj al la Akademio eĉ post 13 jaroj, dum 75 membroj ekŝiĝis kaj 328 venis dum tiu periodo. En 1927, la Akademio havis anglan sektion en Londono (post italoj, trideko da angloj estis la plej forta membrogrupo, antaŭ po dudeko da ĉeĥoj, usonanoj kaj poloj), kaj en la konsilantaro estis krom membroj el naŭ eŭropaj landoj tri usonanoj. La membroj publikigadis siajn proprajn revuojn kaj projektojn en diversaj planlingvoj, plej ofte tamen en la formo proponita de Peano, subkomprenante la nomon *Interlingua* kiel sinonimon de *Latino sine flexione*.

En la jaro 1926 fondis Nicola Mastropaolo instituton por interlingvo kun popularscienca kaj pedagogia periodaĵo *Schola et Vita*, kiu ekde 1928 iĝis la oficiala organo de la Akademio. Tiam Peano estis prezidanto kaj Gaetano Canesi direktoro. Post la morto de Peano en 1932 oni elektis prezidanton de la Akademio profesoron Jules Meysmans, sed li pro sia progresinta aĝo ne akceptis la elekton. Tial iĝis Gaetano Canesi samtempe prezidanto kaj direktoro de la Akademio. La vicdirektoroj estis Ugo Cassina, Sylvia Pankhurst kaj Dénes Szilágyi, la sekretario Mario Gliozzi. En 1939 trafis la organizaĵon la sama sorto kiel ĉiujn aliajn italajn organizaĵojn kunlaborantajn kun eksterlando: sub la Mussolini-reĝimo ili estis malfonditaj.

Post la dua mondmilito klopodis Cassina kaj Gliozzi restarigi la Akademion kaj revivigi intereson pri Latino sine flexione. En oktobro 1945 ili eldonis 158-paĝan broŝuron „Interlingua“, kun itala subtitolo „Il latino vivente come lingua ausiliaria internazionale“ (La viva latina kiel internacia helplingvo). Simile aktivis post la morto de Canesi Henk Bijlsma en Utrecht, kiu ankaŭ promesis reeldoni *Schola et Vita*, se troviĝos sufiĉe da subtenantoj kaj abonantoj, sed tio ne plu okazis.

Academia pro Interlingua, kiel la lasta vivofazo de Kadem Bevünetik Volapüka, pluportis la ideon uzi planlingvon internacinivele, sed ĝiaj lingvopolitikaj celoj substance evoluiĝis kaj dum la 52 jaroj de ĝia ekzisto. La disfalo de la volapuka movado igis la akademion serĉi pli demokratiajn vojojn. Tendenco bazigi la internacian planlingvon sur precipe Romanaj kaj ĝermanaj lingvoj, respektante la grandan influon de la latina lingvo, komencis per Idiom Neutral kaj kulminis sub la gvido de Peano.

“Schola et Vita” alportis dum sia ekzisto ĉ. 3000 paĝojn da tekstoj el diversaj sciencaj fakoj, ĉefe pri matematiko, natursciencoj, pedagogio kaj psikologio. Ĝi montris senprobleman funkciadon de Latino sine flexione, sed samtempe ebligis prezentad- kaj diskutkampon por aliaj latinidaj planlingvoj. Fakaj tekstoj kaj diskutoj helpis starigi kaj evoluigi interlingvistikon kiel sciencan branĉon.

Se ni komparas la aktivecojn de Academia pro Interlingua kun la laboro de IALA, ni trovos surprizige multajn komunajn punktojn: starigo de kriterioj por la internacia lingvo, analizo de ekzistantaj planlingvoj, komparaj studoj de okcidenteŭropaj lingvoj kaj konstruo de la nova latinido. IALA, kiu laboris en pli bonaj financaj kaj politikaj kondiĉoj ol Academia pro Interlingua, transprenis post ties disfalo la vorton „interlingua“ kiel nomon de sia produkto.

4.3. Akademio de Esperanto

La Akademio de Esperanto laŭstatute estas sendependa lingva institucio, kies tasko estas *konservi kaj protekti* la fundamentajn principojn de la lingvo Esperanto kaj *kontroli* ĝian evoluon. En la interreto troveblas jenaj informoj:

La antaŭulo de la Akademio de Esperanto estis la *Lingva Komitato*, fondita dum la unua UK en 1905, kun D-ro Zamenhof kiel prezidanto por konsiliĝi kun li pri ĉiuj lingvaj demandoj. Laŭ propono de Zamenhof mem estis elektitaj 102 membroj el 28 nacioj. En 1908 la prezidanto proponis dispartigi la komitaton, formante en ĝi konstantan superan komisionon aŭ Akademion.

Laŭ sia historia regularo (vidu ekz. en Vikipedio), la Lingva Komitato konsistis el lingvaj kompetentuloj, kies nombro ne estis limigita. Ili estis proponataj de la esperantistaj societoj aŭ grupoj kaj de anoj de E-institucioj; la kandidatoj estis akceptataj post ricevo de la opinio de la koncernaj naciaj societoj. La anoj estis elektataj per absoluta plimulto kaj rajtis konservi sian oficon dum 9 jaroj.

La Akademianoj, kies nombro estis siatempe maksimume 18, estis elektataj de la Lingva Komitato per absoluta plimulto laŭ listo starigita de la Akademio mem, inter la membroj „montritaj per speciala lingva kompetenteco, kiuj povas efike partopreni la laborojn de la Komitato.“ Ili estis elektataj por 9 jaroj kaj rebalotataj ĉiun trian jaron po triono. Tiu ĉi principo konserviĝis ĝis hodiaŭ. En 1905 estis elektitaj la membroj de Lingva Komitato, kaj en 1908 la Akademianoj, nome: Boirac, Bein, Cart, Grabowski, Moch, Saussure, Nylén, Mybs, Villanueva, Evstifejeff kaj Wackrill; Boirac estis elektita prezidanto.

En 1908 estis fonditaj *konstantaj komisionoj* (poste nomataj sekcioj): Komuna Vortaro, Gramatiko kaj Teknika Vortaro. Laŭ la regularo oni povis laŭbezone fondi aliajn.

Sekcio de Komuna Vortaro laboris, ekz. en la jaroj 1906-1909, pri propraj nomoj, 1906-1913, pri korekto de eraraj tradukoj en Universala Vortaro, en 1908-1929 pri oficialaj aldonoj al Universala Vortaro. La ĉefa tasko estis oficialigi novajn vortradikojn proponitajn de la Sekcio de Komuna Vortaro, post ekzameno de la Akademio. La unua aldono estis publikigita en 1909 kaj entenis 800 radikojn, la dua aperis en 1919 kun 312 radikoj, la tria en 1922 kun 193 radikoj, la kvara en 1929 kun 122 radikoj, tiam la kompleta nombro de radikoj estis ĉ. 4200. La Vortaro de la Oficialaj Radikoj estis publikigita en 1922 en la Kolekto de la Akademio, sekvata en 1924-1927 per Oficiala Klasika Libro de Esperanto.

Sekcio de Gramatiko estis komence prezidita de Antoni Grabowski. Ne estis konstanta personaro en tiu sekcio, kiu mem ne efektivigis specialan laboron. La sekcio kolektis kaj plej ofte publikigis la verkojn de la membroj de Lingva Komitato pri temoj, kiuj interesis ilin.

Sekcio de teknikaj vortaroj estis fondita de René de Saussure, kiu kreis en Ĝenevo Sciencajn Oficejojn kun la celo kolekti laborojn de ĉiuj membroj de Scienca Asocio laŭ plano bazita sur la decimala bibliografia klasigado. Saussure poste proponis krei Akademian Komisionon por oficialigi la vortojn proponitajn de Teknika komisiono. La komisiono laboradis pri la vortaro de la natursciencoj kaj publikigis en Scienca Gazeto kemian nomenklaturon kaj parton de la vortaroj de kemio, fiziko kaj mekaniko.

En 1948, la Lingva Komitato kaj ties Akademio estis kunfanditaj kaj ricevis la nomon "*Akademio de Esperanto*".

Ĝi eldonis diversajn verkojn. Precipe gravaj estas la "*Oficialaj Aldonoj al la Universala Vortaro*", kaj la "*Baza Radikaro Oficiala*". La plej grava dokumento estas la zamenhofa "*Fundamento de Esperanto*", la ĉefa laborinstrumento de la Akademio. Ĉiu Akademiano devas promesi al ĝi sian fidelecon.

Akademio de Esperanto en 1999 starigis komisionon "Konsultejo de la Akademio", al kiu povas turni sin ĉiu Esperanto-uzanto per difinitaj lingvaj demandoj por ricevi konsilon aŭ rekomendon.

Nun ekzistas la jenaj sekcioj: Faka Lingvo (direktoro Marc Bavant), Gramatiko (Jouko Lindstedt), Ĝenerala Vortaro (Bertilo Wennergren), Literaturo (Geraldo Mattos), Prononco (Probal Das Gupta), kaj krome komisionoj: Historio de la Akademio de Esperanto (gvidata de Carlo Minnaja), kaj la menciita Konsultejo de la Akademio de Esperanto, gvidata de Stefan Maul.

La aktuala statuto, reviziita en la jaro 1988, enhavas jenajn interesajn partojn:

Laŭ la artikolo 2, la Akademio estas *la plej supera lingva aŭtoritato*: ĝi esploras ĉiajn lingvajn demandojn, kiuj koncernas Esperanton, ĝi verkas vortaron, ĝi mem verkas aŭ kontrolas kaj aprobas teknikajn terminarojn, ĝi revizias aperintajn verkojn kaj kritikas ilin el lingva vidpunkto. Ĝi povas doni premiojn al la aŭtoroj de la plej bonaj aperintaj verkoj.

Laŭ la sama artikolo, la Akademio devas "*defendi Esperanton kontraŭ konkurencaj sistemoj de lingvo internacia*". Tio ja principe ne malpermesas al la Akademianoj objekte esplori aliajn planlingvojn, sed la demokratia libereco de la lingvistika laboro tamen ŝajnas per tio esti certasence limigita.

Laŭ la artikolo 3, la Akademio havu principe 45 membrojn. Inter ili estas momente kvin virinoj.

Laŭ la artikolo 7, povas fariĝi Korespondantoj de la Akademio eminentaj personoj, kies okupoj aŭ funkcioj ne permesas al ili regule partopreni en la laboroj de la Akademio, sed kiuj deziras doni al ĝi la apogon de sia nomo.

Artikoloj 8 kaj 9 koncernas elektojn: kandidato por la Akademio devas esti proponita de almenaŭ 5 Akademianoj, kiuj reprezentu almenaŭ tri malsamajn naciajn lingvojn. Antaŭ ol submeti kandidaton al baloto, la Prezidanto demandas lin pri lia aĝo, ricevita scienca kaj faka instruado, profesia kariero, scio de naciaj lingvoj, Esperanto-agado, aparte pri publikigaĵoj en kaj pri Esperanto, fideleco al la Fundamento de Esperanto, kaj konsento konstante kunlabori en la Akademio.

Laŭ la artikolo 10, membroj de la Akademio povas iĝi:

- la sendiskute rekonitaj esperantologoj;
- la eminentaj pedagogoj aŭ leksikologoj, kiuj per siaj laboroj grave helpis al la instruado de Esperanto;
- la aŭtoroj, kies Esperantaj verkoj, originalaj aŭ tradukitaj, efektive kontribuis sur la beletra, teknika aŭ scienca kampoj al la kultura riĉiĝo de la lingvo.

Laŭ la artikolo 13, eksigindas tiu membro, kiu publike aŭ kaŝe agas kontraŭ Esperanto aŭ kontraŭ Akademio mem.

Artikolo 23 diras, ke la Akademio solvas la lingvajn demandojn laŭ la principoj de la Fundamento de Esperanto. Se temas pri enkonduko de lingva novaĵo aŭ pri ŝanĝoj de pli fruaj decidoj de la Akademio aŭ de la Lingva Komitato, la aprobo de almenaŭ du trionoj de ĉiuj membroj estas necesa.

Laŭ la artikolo 24, la Akademio publikigas "Oficialajn Informojn de la Akademio de Esperanto" en formo de cirkuleroj sendataj al la Akademianoj kaj al la esperantistaj gazetoj, kiuj deklaris, ke ili konsentas represi ilin. Laŭbezone aperas "Oficiala Bulteno".

Tre grava celo de la Akademio de Esperanto estas konservi lingvan unuecon, tial necesas obei la Fundamenton. Tio estas evidenta specifaĵo de la lingvo funkcia en diasporo. Ankaŭ akademioj de etnolingvoj jes ja respektas siajn gramatikojn, ili ŝajnas tamen multe pli koncentriĝi al la ellaboro de bonkvalitaj kaj aktualaj universalaj vortaroj, enciklopedioj, korpusoj kaj similaj dokumentoj. Krome, la etnolingvaj akademioj ne devas timi lingvan konkurencon kaj tial ne bezonas devigi siajn membrojn publike batali kontraŭ aliaj lingvoj⁸. Lojaleco al la propra lingvo, kiu samtempe estas karakterizilo de etno/nacio, estas verŝajne tiom memkomprenebla, ke oni povas toleri kritikon de etnolingvo (rigardu la kverelojn ĉirkaŭ la germana ortografio), male estas principe netolereble, ke planlingvo-Akademiano kritiku sian planlingvon, kiu krom la Akademio apenaŭ havas firmajn aŭtoritatojn. Tiuj ĉi diferencoj montras, ke por la funkciado de planlingvoj, akademioj (aŭ simile funkciantaj institucioj) estas multe pli gravaj ol por etnolingvoj. Tio ankaŭ signifas, ke krom pli grava decidpovo kaj respekto, la planlingvaj Akademioj havas ankaŭ pli grandan respondecon pri la evoluigo de siaj lingvokomunumoj. Eble estas iom tro frue prijuĝi, ĉu la Akademio de Esperanto estas ĉe la esperantista popolo opiniata parto de historiaj kaj kulturaj tradicioj same kiel Accademia della Crusca aŭ Académie Française.

4.4. Ido-Akademio

Kiel konate al esperantistoj, la antaŭhistorio de Ido-Akademio reprezentas la "*Délégation pour l'adoption d'une langue universelle*" (Delegacio por akcepto de universala lingvo) fondita 1901 de Louis Couturat kaj Léopold Leau, kiu propagis ideon de la internacia lingvo, prikonsiderante plurajn projektojn. En 1907 ĝi kunigis 310 diversajn organizaĵojn kaj al ĝiaj principoj aliĝis 1250 sciencistoj, en la komitato estis 12 sciencistoj el diversaj landoj, sub gvido de profesoroj Wilhelm Ostwald, Jean Baudouin de Courtenay kaj Otto Jespersen. Celo de la organizaĵo estis elekti taŭgan helplingvon por internacia komunikado, kiu devis plenumi tri ĉefajn kondiĉojn: (1) servi al normalaj kontaktoj sociaj kaj merkataj, sed ankaŭ al la scienco, (2) esti alirebla al homoj malpli kleraj, kaj precipe al eŭropanoj, (3) esti neŭtrala, do ne esti vivanta etnolingvo.

Dum pritraktadoj pri la akceptebla de iu el la ekzistantaj projektoj de internacia lingvo ŝajnis esti la plej akcepteblaj jenaj projektoj: *Apoléma* (Raoul de la Grasserie), sur la greka bazo, taŭga por teknika terminologio, *The Master Language* (Houghton), kun pure latina vortaro kaj angla gramatiko, *Universal* (Molenaar), latinida projekto kun ne tro ampleksa derivado, *Idiom Neutral* (Rosenberger), kaj *Idiom Neutral Reformed*, poste *Novilatin* (Beerman), bazita sur la klasika Latina, alia novolatina *Novilatin* (Blondel), kaj finfine *Esperanto*, reprezentita komisiite de Louis Beaufront. La komitato, kiu do principe faris "akademian" laboron, findecidis akcepti Esperanton en reformita formo, kies proponon prezentis "anonimo" sub la nomo *Ido*. En ĉiuj historiaj studoj pri Esperanto estas pli aŭ malpli objekte priskribata la konflikto, kiu okazis poste: evidentiĝis, ke la aŭtoroj de Ido estas

⁸ Tamen ekzistas protekto de la lingvo kontraŭ anglismoj, leĝe fiksita en Francio (Loi Toubon)

Beaufront kaj ĉefe Couturat, al kies flanko transiris parto da esperantistoj, kelkaj adeptoj de la projekto "Idiom Neutral" kaj aŭtoro de la projekto "Langue Bleue" Léon Bollack.

Pro internaj konfliktoj estis la Delegacio malfondita 1910. La eksmembroj de la Delegacio, kiuj preferis Idon, kreis organizaĵon "*Unione di l' Amiki di la Lingvo internaciona*" kaj laŭ ties iniciato kreiĝis ankaŭ la *Ido-Akademio*, kies sekretario estis Louis Couturat. Li aperigis la lingvajn diskutojn de la Akademio kaj ties decidojn en la periodaĵo *Progreso*, kiun li fondis 1908. Tiu ĉi revuo publikigis kaj proponojn /demandojn de idistoj, kaj la sekvajn diskutojn, kaj la findecidojn aŭ respondojn de la Akademio. En marto 1912 la Akademio decidis, ke dum certa tempo oni ne plu ion aldonu kaj aliigu, por ke la lingvo trankvile elproviĝu. Tiu unua periodo rompiĝis 1913 pro kelkaj reformoj, sed ilin sekvis la dua stabiliga provperiodo, kiu devintus esti inter 1914 kaj 1924. La decido haltigi reformojn vekis malentuziasmon inter la reformemuloj: Jespersen forlasis Idon kaj Lemaire ekdisputis kun Couturat. Couturat mortis akcidente 1914.

Post la unua mondmilito, la Ido-movado revigliĝis kaj kun ĝi ankaŭ la Akademio, kiu en la jaro 1924 decidis koncentriĝi nur al la evoluigo de la vortaro, lasante en siatempa stato la gramatikon. Tio vekis kontraŭstaron, kaj la novaj reformemuloj grupiĝis ĉirkaŭ la periodaĵo *Mondo*, kiu siavice publikigis prilingvajn diskutojn. En 1928, pro la akreco de la debatoj, la Ido-Akademio decidis ne plu publikigi en *Mondo* (kiu sekve transiris al *Novial*), sed uzi propran organon, nomatan *Ofical Informilo dil Ido-Akademio*.

Tiu tamen ĉesis aperi jam 1929, ĉar la parto de reformemuloj transiris al *Occidental* kaj (kune kun la revuo *Mondo*) al *Novial*. La restintaj fideluloj fondis la ĝis nun ekzistantan organizaĵon *Unione por la Linguo Internaciona* kaj la Akademio iĝis ties organo. Kiel oficiala revuo ekde 1931 estas denove uzata *Progreso* "a la propago, a la libera diskuto ed a la konstanta perfektigo di la Linguo Internaciona". La nova Akademio havis inter 9 kaj 15 membroj, elektitaj de la diplomitaj Ido-instruistoj. Ĝia celo estis perfektigo kaj la unueca evoluigo de la lingvo. Kelkaj akademianoj tiam ankoraŭ emis reformi la lingvon, sed la konservativa plejmulto malhelpis tion. En la jaro 1934 oni decidis pri la tria periodo de stabileco planata ĝis 1937. Tiam la Akademio decidis, ke kiel bazo de lingvodiskutoj estu adoptita la stato de 1913, antaŭ la morto de Couturat.

Post la dua mondmilito la Akademio denove eklaboris gvidate de Siegfried Auerbach, sed post lia morto en la sesdekaj jaroj ĝi malaktiviĝis kaj transiris sub la gvidkomitaton (*Direktanta Komitato*) de *Unione por la Linguo Internaciona*, kiu havas specialan sekretarion pri lingvaj demandoj (*Sekretario di Linguala Questioni*). Tiun postenon momente plenumas brito Robert C. Carnaghan. Fakte, en *Progreso* nun tre malofte aperas prilingvaj diskutoj, sed plej ofte poemoj, literaturaĵoj kaj movad-novaĵoj. Cetere, nuna idistaro ŝajnas esti ne plu reformema aŭ kverelema, trankvile uzante reeldonojn de la vortaroj kaj gramatikoj el la akademiaj tempoj. Krome, la plej multaj idistoj regas Esperanton, kelkaj Volapukon, Interlingua-on aŭ aliajn planlingvojn.

4.5. *Occidental(Interlingue)-Akademie*

La prototipo de *Occidental* estis *AULI* (Aŭliari Lingue International), kiun Edgar de Wahl publikigis 1909 en *Discussiones de Academia pro Interlingua*. Kune kun ties prezidinto Woldemar Rosenberger, kun Ernst Drezen, Jean Baudoin de Courtenay, Vsevolod Ĉeŝiĥin, Peter Stojan kaj aliaj interlingvistoj li fondis en Sankt-Peterburgo societon *Kosmoglott* (t. e. mondlingvo) kaj poste eldonadis samnoman revuon, kiu (ekde 1929 sub la nomo *Cosmoglotta*) aperas ĝis hodiaŭ. En 1921, de Wahl tradukis libron pri pasigrafio "Transcendental Algebra" de Jacob Linzbach en sian novan planlingvon, kies fundamenton konsistigis aro da radikoj, komunaj al ok okcidenteŭropaj lingvoj. Ties pli ellaborita versio

ricevis 1922 la nomon *Occidental*. Fondiĝis Occidental-Union⁹, kies organo estis *Occidental-Academie*, kun Edgar de Wahl kiel prezidanto kaj Prof. von Sydow kiel honora prezidanto. En 1936, la protektanto de la akademio estis profesoro Albert Guérard, membroj estis Bertil Blomé, Jan Casse, A. Demminger, Ilmari Federn, Joseph Gär, Karl Janotta, Jan Kajŝ, Engelbert Pigal, Jaroslav Podobský kaj Artur Wormser. La unua Akademio celis *definitive normigi* la lingvon. Laŭ posta regularo, la Akademio estu *la plej supera lingvoinstanco*, havanta krom prezidanto kaj sekretario nur tri membrojn, elektataj per ĝenerala voĉdonado kaj renovigataj per kooptado. La ĉefredaktoro de Cosmoglotta estu akademiano “de jure”.

Kvazaŭ konsultan komitaton oni krome kreis pli vastan organon, *CELIA* (Comité Explorativ del Lingue International Aŭiliari), kiu gvidis *diskutojn pri lingvaj demandoj* kaj proponis solvojn al la Akademio, kies decidoj estis aŭtoritataj por ĉiuj membroj de Occidental-Union. La diskutoj kaj decidoj aperadis en la revuo Cosmoglotta, same kiel siatempe tiuj pri Latino sine flexione en Schola et Vita aŭ pri Ido en Mondo. La plej novaj numeroj de Cosmoglotta nun okupiĝas pri fonetiko kaj ortografio. Laŭ la informoj de la nuna redaktoro de Cosmoglotta, Erich Werner, la Akademio momente ne funkcias, sed tio ne estas grava manko por la lingvo, kiu ja povas esti plu praktikata laŭ la ekzistantaj reguloj.

Antaŭ la dua mondmilito ekzistis pluraj fortaj centroj de Occidental, precipe en Aŭstrio, en Svislando kaj en Svedio. Pro la dua mondmilito transformiĝis la en Svislando centrigita Akademio en “portempan” *Academie Interimari de Occidental*, kiu en 1947 eldonis normigan vortaron *Fundamental Vocabularium de Occidental* sub la redakto de Ric Berger. En 1949, pro ideologiaj kialoj, oni ŝanĝis la nomon “Occidental” en *Interlingue* kaj konforme alinomiĝis la (ĝis nun ekzistanta) Interlingue-Union. Jam 1951 ekestis konfuzo pro preskaŭ samnoma kaj similaspekta IALA-Interlingua, al kiu Ric Berger transiris. Kelkaj okcidentalistoj eĉ antaŭvidis sintezon de tiuj ĉi du latinidoj.

Tio kaŭzis protestojn flanke de la Aŭstroj, kiuj sub redakcio de Engelbert Pigal ankoraŭ en 1950 eldonis ampleksan lerno- kaj legolibron “Occidental, die Weltsprache”. La Akademio ne renoviĝis, sed kaj la *Radicularium Directiv* de Edgar de Wahl kaj la verkoj de Engelbert Pigal nun aperas en interreto sub protekto de *Association Cosmoglotta International*, kun sidejo en Tuscon, Arizona, kiu ofertas eĉ lingvo-studadon helpe de *interreta universitato AULI*, portanta la nomon de la praulo de Occidental.

4.6. *Lingual Jurie del Novialistes, NovIALA*

La lingvoprojekto *Novial* (Nov International Aŭiliari Lingue, 1928) de konata dana lingvisto (eksa idisto) Otto Jespersen vekis atentemon de idista revuo Mondo, kiu en 1934 alinomiĝis al *Novialiste*. Ĝi publikigis multajn diskutojn pri tiam ekzistantaj planlingvoj. Tre interesa estas la junia numero el 1935, kiu publikigis *modelan fakan diskuton* inter Otto Jespersen, defendanta Novial, kaj Edgar de Wahl, reprezentanta Occidental. La enkonduko estas skribita paralele en ambaŭ lingvoj, plue ĉiu aŭtoro skribas en sia propra lingvo, polemikante kun la alia. Ĉar ambaŭ latinidaj planlingvoj estas similaj, ili estas reciproke kompreneblaj, kaj la aŭtoroj samopiniis, ke iliaj projektoj reprezentas naturalisman lingvotipon, kontrastan antaŭ ĉio kun pure aprioraj (filozofiaj) projektoj. Ambaŭ diskutantoj kredis, ke la praktika uzo de ambaŭ sistemoj en internacia komunikado povas iompostiome gvidi al ilia alproksimiĝo kaj iatipa natura sintezo.

En 1937 fondiĝis certaspeca lingvoakademio, nomata *Lingual Jurie del Novialistes*, kiu proponis kelkajn ŝanĝojn en Novial. Tiuj ĉi rekomendoj de la “ĵurio” tamen ne havis decidrajan povon por la plua evoluo de la lingvo, kies uzantaro estis multe malpli nombra ol tiu de Occidental. Ĝi formortis dum la dua mondmilito. En 1998, grupo da interlingvistoj metis en la interreton la gramatikon de Novial de Valter Ahlstedt, iama redaktoro de

⁹ El “Transcendental Algebra” estas transprenita ties simbolo por la lingvo

Novialiste, kaj fondis organizaĵon *NovIALA*, kiu celas sintezon de naturalismaj planlingvoj proksimume tiel, kiel Jespersen antaŭvidis en la jaro 1935, sub la nomo *Noviali Interlingue Modernizat*. La membroj de la novtipa akademio estas Don Blaheta, Jay Bowks, James Chandler, Marcos Franco, Bruce Gilson kaj Thomas Leigh. En la interreto aperis jam pluraj variantoj similaj al Novial kaj la lingvokreaj diskutoj daŭras.

4.7. *International Auxiliary Language Association (IALA)*

Ideo krei internacian lingvistan organizaĵon, kiu pritraktus ekskluzive problemojn de la internacia kompreniĝo, ekestis en la dudekaj jaroj de pasinta jarcento en la laborgrupo de profesoro Ostwald en la universitato de Leipzig. Granda materia helpo de usonanino Alice Vanderbilt - Morris ebligis vastan profesian sciencsploran laboron, kies koncepto aperis en la programpropono 1924.

IALA unue proponis akcepton aŭ modifon de iu el la ekzistantaj internaciaj lingvoj inkluzive de la Latina, poste konstruon de la nova lingvo sur scienca bazo. Por la akceptota lingvo oni uzas terminon "sinteza". Celoj de la ekestanta internacilingva movado estas difinitaj jene: "Alproprigo (establishment) de la sinteza lingvo kiel la dua lingvo por la tuta mondo, kiel la komuna rimedo por interŝanĝo de informoj kaj disvastigo de scioj inter homoj kun diversaj gepatraj lingvoj". La ĉefaj taskoj poste estis:

- Trastudi la demandojn koncernantajn enkondukon de la internacia lingvo
- Igi oficialajn registarajn lokojn agnoski la gravecon de akcepto de la internacia lingvo kaj starigi internacian komisionon por ĝia faka pritakso
- Helpi ĉiujn organizojn, kiuj interesiĝas pri internacia lingvo.

Internaj organoj de IALA, ĉefe ĝiaj lingva komisiono kaj akademio, planis okupiĝi pri lingvistika esploro (lingvaj studoj, eksperimentoj, komparo de sintezaj lingvoj ktp.) Bazaj kriterioj por elekto de la internacia lingvo estis:

- pli facila lerneblo ol ĉe etnaj lingvoj
- unusignife difinita strukturo kaj taŭga vortaro
- aro da ekzistantaj uzantoj.

La kompara analizo estis farota pere de tradukoj de tekstoj el diversaj fakoj kaj kampoj (tekniko, beleto, poezio, ekonomio kaj organizado k. a.). Surbaze de tiuj tradukoj devis ekesti komparo de alfabetoj, fonetiko, vortspecoj, sintaksto, vortkreado, taŭgeco por reprodukta tekniko ktp.

La periodo 1924 - 1933 estis destinita al analizo de ekzistantaj internaciaj lingvoj. La ĉefa esplorcentro estis Liverpool, kie agis la esplordirektoro Prof. Collinson, kun li kunlaboris Prof. Jespersen el la kopenhaga universitato kaj Prof. Sapir el la ĉikaga universitato. Ekde 1925 oni eksperimente instruis Esperanton kiel propedeŭtikaĵon por la studado de fremdlingvoj en Usono, ekde 1928 ankaŭ en Eŭropo kunlabore kun Rousseau-instituto en Ĝenevo.

Grava estas la publikiga laboro de IALA, ekz. la studoj de Prof. Sapir pri la funkcio de internaciaj lingvoj, serio "Language Learning" de E. L. Thorndike kaj kontribuoj al revuoj "Romanic Review", "Modern Language Journal", "Current History". Serio "Foundation of Language", en kiun kontribuis ĉefe profesoroj Collinson, Shenton kaj Swadesh, estas interesa pro sia antropologia koncepto de la lingvo kaj pro analizo de specifaj aspektoj de diversaj lingvoj.

IALA havas meritojn pri pritrakto de interlingvistika problemaro dum diversaj internaciaj kongresoj kaj simpozioj. Dum la UEA kongreso en Ĝenevo 1925 estis al la komuna diskuto invititaj ankaŭ reprezentantoj de la reforma ondo, precipe de Ido, por komune analizi avantaĝojn kaj mankojn de ambaŭ sistemoj. 1930 okazis en Ĝenevo internacia lingvista konferenco por pritrakti taŭgecon de la plej gravaj ses internaciaj lingvoj, defendataj de iliaj reprezentantoj: Esperanto - Stojan, Ido - Auerbach, Nov Esperanto - Saussure, Occidental -

De Wahl, Novial - Jespersen, Latino sine flexione - Peano. Ĉeestis pluraj famaj lingvistoj, ekz. A. Debrunner, O. Funke, E. Hermann, Ch. Bally, S. Karcevskij, A. Sècheyaye. La originala celo de organizantoj estis krei surbaze de prezentitaj kaj analizitaj lingvoj certan kompromison, kio tamen ne okazis - montriĝis neceso de pluaj esploroj.

Reprezentantoj de IALA ĉeestis ankaŭ internacian lingvistan kongreson en Ĝenevo 1931, por kiu ili havis preparitan detalan analizon de esploritaj internaciaj lingvoj kaj krome komparajn studojn de la lingvoj angla, germana, rusa, franca, hispana, itala kaj latina. En tri apartaj partoj estis prilaboritaj nocioj kaj iliaj koncernaj esprimoj, vortfarado, derivado, frazeologio, sintakso, vortprovizo, gramatiko, skemoj de lingvostrukturoj kaj aplikado de la rezultoj al internacia lingvo. Tiuj ĉi studoj estis helpontaj ellabori superrigardon de la strukturaj nocioj komunaj al ĉiuj analizitaj lingvoj. La skemoj estis konstruitaj surbaze de esprimoj, kiuj estas en la pritrakitaj lingvoj komunaj por esprimi la necesajn nociojn.

Ilustrantaj specimenoj de tiuj lingvoj poste povus esti teorie reguligitaj laŭ starigitaj skemoj kaj tiel ekestus ilia komuna modelo. Elstaraj lingvistoj estis demanditaj jene: Kia estas via opinio pri akcepto de la artefarita lingvo kiel internacia helplingvo? La plej granda parto de demanditoj reagis pozitive.

La laboron kontinuus lingvista kongreso en Romo 1933. Komparesploron subtenis 38 profesoroj el 28 universitatoj en 13 landoj, kiuj subskribis la finan raporton. Aperis nomoj kiel M. Cohen, A. Debrunner, S. Ishikawa, V. Mathesius, M. Migliorini, N. S. Trubeckoj, B. Collinder, V. Pisani, E. Otto k. a.

Dum 1933 - 1936 klare kristaliĝis la ideo krei tute novan internacian lingvon. La komparaj studoj de ekzistantaj naturalismaj projektoj bedaŭrinde ne alportis la atenditan rezulton. Esplordirektoro iĝis C. E. Stillman. Principa postulo por la nova lingvo estis ĝia normigo laŭ internacieco de vortradikoj enhavataj en Standard Average European. IALA organizis unuopajn konferencojn por solvi tiajn taskojn, sed ĝi ankaŭ skribis diskutigis elstarajn mondajn lingvistojn. La taskoj por la koncerna periodo estis:

- Krei sintezon de la ekzistantaj internaciaj lingvoj
- Igi la mondan publikon konsciiĝi pri bezono de la internacia lingvo
- Kunlaborigi organizaĵojn interesitajn pri la problemoj kaj reprezentantojn de unuopaj sistemoj.

Ĝis 1936 oni publikigis 35 verkojn en serio de komparaj lingvistikaj studoj. Samjare okazis lingvistika konferenco en Bruselo, pritraktanta kriteriojn de la postulata lingvo. Tiuj kriterioj (lingvistikaj, pedagogiaj, sociaj) dividiĝis en 28 punktoj, el kiuj la plej gravaj estis:

- modifita apriorismo en gramatiko kaj apriorismo en la vortprovizo, kie estu reliefigitaj latinaj radikoj
- strukture analizaj postuloj
- logiko, reguleco kaj aŭtonomeco de la strukturo (neniu lingvo estas strikte logika kaj regula)
- belsoneco kaj facila prononco (fonetika prononcmankado)
- uzeblo en reprodukta tekniko
- taŭgaj alfabeto kaj ortografio
- elekto de unusignifaj vortradikoj kaj ilia bona kombineblo
- facila fleksio
- taŭgeco por tradukoj

1938 aktive laboris du lingvoesploraj grupoj: krom tiu en Liverpool, gvidata de profesoroj Collinson kaj Stillmann ankaŭ la novjorka sub la gvido de Helen S. Eaton kaj Alexander Gode. La ĉefa tasko, krom kontinuo de eksperimenta instruado de Esperanto en usonaj mezlernejoj, estis kreado de vortaro kun baza nombro de 2000 radikoj, maksimume plenumantaj la postulon de internacieco. La vortara laboro poste iĝis la ĉefa laborprogramo de IALA post 1939, kiam ĝia sidejo translokiĝis al Novjorko. En la sama jaro ankoraŭ okazis kvar konferencoj de la IALA-komitato kun reprezentantoj de la universitato en Stanford kaj

de la internaciaj lingvoj Esperanto, Ido, Occidental, Latino sine flexione kaj Novial. Samtempe estis prilaboritaj frekvencaj vortaroj de naciaj lingvoj (la Angla, la Franca, la Germana, la Hispana) kaj lingvistikaj studoj pri la plej uzataj afiksoj.

1939 estis finitaj pedagogiaj eksperimentoj kaj pritraktitaj iliaj rezultoj. Pruviĝis, ke la studado de Esperanto plifaciligas orientiĝon kaj postan komprenon de la poste instruataj lingvoj franca kaj latina.

Ĝis 1945 estis faritaj la plej esencaj laboroj sur la internacia vortaro. Kiel kontrollingvoj servis la Angla, la Franca, la Itala, la Portugala kaj la Hispana. La elektita vorto devis ekzisti en minimume tri el tiuj kvin lingvoj. Ankaŭ afiksoj estis elektitaj el latinidaj lingvoj kaj normigitaj laŭ ĝeneralaj reguloj. Uzado de la vortaro ebligis eltrovi gramatikajn regulojn, ekz. la pluralan substantivan finaĵon -s, naturan genron, derivadon de adverboj per la sufikso -mente, unuvortecon de verbaj formoj. Tiamaniere ekestis kvar tre similaj variantoj de la internacia lingvo, kies specimenoj estis kune kun la detalaj demandiloj senditaj al trimil lingvistoj en Eŭropo kaj Ameriko. Post la voĉdonado akiris la plejparton da voĉoj du naturalismaj variantoj, surbaze de kiuj la nova direktoro de IALA Alexander Gode ellaboris la finan version, nomatan *Interlingua*. En la jaro 1951 publikiĝis la gramatiko kaj "Interlingua - English Dictionary", en kies antaŭparolo Gode klarigis la kialojn kaj metodojn de la konstruo de Interlingua surbaze de komunaj elementoj de la okcidenteŭropa civilizo.

Per publikigo de Interlingua finis la laboro de IALA. Ĝi estis malfondita 1953. Malfavoraj kondiĉoj, kaŭzitaj per usonaj-eŭropaj rilatoj post la dua mondmilito, malebligis publikigon de la rezultoj de IALA-esploroj. Multaj problemoj de scienca pritrakto de internaciaj lingvoj, kiuj nuntempe estas enhavo de sciencaj konferencoj, estis pritraktataj en IALA jam en pasinta jarcento. Ĝi faris brilan esploran kaj konstruan lingvistikan laboron, kiu konformas al tiu de moderna lingva akademio.

1955 estis fondita en Tours en Francio *Union Mundial pro Interlingua*. Ĝi ne havas unuopajn membrojn, sed estas tegmenta organizaĵo de naciaj lingvosocietoj. Momente prezidas ĝin Barbara Rubinstein el Svedio, sekretarioj estas bulgaro Petyo Angelov kaj nederlandano Piet Cleij. La Unio havas sian *lingvan komisionon*, gvidatan de Ferenc Jeszenszky. Ĝi funkcias kiel *konsultejo pri ĝusta lingvouzo*, pri novaj vortoj kaj terminologio, sed ĝi ne havas lingvoleĝan decidpovon. Teorie ĝi devus havi "akademian" taskon de lingvokonservado, sed, kiel klarigas unu el la demanditaj komisionanoj (Dr. Ing. Karel Podrazil) Interlingua ne bezonas lingvan akademion kompareblan kun etnaj lingvaj akademioj aŭ kun tiu de Esperanto, ĉar la konstruprincoj estis de IALA tiom klare starigitaj, ke la lingvo povas plu evoluigi spontanee (sic!). Oni simple elektas enkadre de la sep fontolingvoj la vorton aŭ la gramatikaĵon, kiuj havas paralelojn minimume en la tri bazaj lingvoj. Laŭ tiu principo kreiĝas neologismoj, kiuj eĉ rajtas vari en kadre de la reguloj, ĉar ili ja estas reciproke kompreneblaj. La praktiko poste stabiligos la uzadon. Cetere, jam la vortaro de Gode estas sufiĉe ampleksa por kovri bezonojn de komunikado.

Alia (el vidpunkto de esperantisto) surpriziga konsilo estas, ke oni ne esploru, kiom da aktivaj uzantoj aŭ denaskuloj havas Interlingua, ĉar tio ne estas ties principa demando. La lingvo aspektas tiel, ke ĉiu uzanto de ajna Romana lingvo, ĉu denaska aŭ lerninta ĝin, povas unuavide kompreni skribitan tekston aŭ senpere kompreni la paroladon en Interlingua. Tio koncernas miliardojn da homoj kaj tio estas la ĉefa pro-argumento. Ŝajnas do, ke uzantoj de Interlingua formas sociologie iom alispecan komunumon ol tiuj de aliaj planlingvoj.

5. Planlingvaj akademioj perlingvaj

Dum la „porlingvaj“ akademioj koncentriĝas al esplora, diskutgvida, decida, konstrua kaj normiga laboroj „por“ la planlingvoj, ekzistas akademioj, kiuj ne eksplicite zorgas pri la planlingvo-evoluo, sed simple uzas la planlingvon kiel instru- kaj lernrimedon, agante do

„per“ la planlingvo. Pro la historia fakto, ke Esperanto estas la plej disvastiĝinta planlingvo, pleje konatas la sekvaj du¹⁰.

5.1. Akademio Internacia de la Sciencoj San Marino

Akademio Internacia de la Sciencoj (AIS) San-Marino estas universitatnivela *kleriga kaj esplora* institucio, kiu por scienca komunikado uzas precipe la Internacian Lingvon (ILO). Kiel tiun AIS elektis la Internacian Lingvon de d-ro Esperanto¹¹. Ĉar AIS favoras lingvan egalrajtecon en scienca komunikado, ĝi uzas ILO en la kunsidoj de siaj senato kaj ĝenerala asembleo, en ĉiuj studfinaj ekzamenoj kaj en siaj kursoj dum la studadsesioj.

AIS eklaboris en 1983 (oficiale estis fondita en 1985) en la respubliko de San Marino, sed agas en multaj landoj. Ĝi akiris agnoskon por okazigi studadsesiojn kaj universitatajn ekzamenojn en Pollando, Rumanio, Ĉeĥio, Slovakio, Rusio kaj Bulgario. Konferencoj sen la rajto okazigi studfinajn ekzamenojn okazas ankaŭ en aliaj landoj.

AIS strebas al tri celoj:

1. lingva egaleco kaj plibonigo de scienca komunikado per neŭtrala kaj facila lingvo
2. plurloka studado, internacia scienca kunlaboro
3. interfaka kunlaboro

La organizaĵo konsistas el kvar sektoroj:

1. *La scienca sektoro* okupiĝas pri universitataj instruado kaj esplorado. Ĉar AIS ne posedas multkoston sciencon aparataron, ĝiaj anoj aŭ okupiĝas pri teoriaj esploroj fareblaj surbaze de literaturo, kalkulado ktp. aŭ esploras ĉefprofesie en aliaj institutoj. Sciencaj kursoj de AIS okazas dum studadsesioj aŭ kunlabore kun partneraj institutoj. La fakultata aŭ sekcia strukturo de la scienca sektoro ne sekvas arbitrajn tradiciojn de universitatoj, sed filozofian sistemon, kiu dividas la sciencojn laŭ iliaj metodoj kaj la koncernaj objektoj: *ideografaj* sciencoj priskribas kaj enklasigas fenomenojn, kaj *nomotetaj* sciencoj hipotezas pri *leĝoj*, per kiuj eblas antaŭdiri estontajn fenomenojn. El tiu duobla divido rezultas la ses sekcioj de la scienca sektoro:

nomotetaj	ideografaj
1: kibernetiko	2: humansciencoj
3: struktursciencoj	4: filozofio
5: natursciencoj	6: morfosciencoj

Administre gvidas la sciencon sektoron la akademia senato sub la prezidanto; la senato respondecas al la ĝenerala asembleo de la "efektivaj membroj" (profesoroj kaj plenrajtaj docentoj).

2. *La scienc-aplika (teknika) sektoro* okupiĝas pri la praktika apliko de scienca scio, sendepende de la esploro, kiu rezultigis la scion. Tiu sektoro ja havas profesorojn kaj docentojn, kiuj kontribuas al la kleriga programo de AIS, sed ĝi ne ofertas studprogramon kun ekzamenoj.

3. *La arta sektoro* okupiĝas pri la praktikado de artoj. Pri la teoria esploro pri artoj ĝi kunlaboras kun la dua sekcio de la scienca sektoro. Ankaŭ tiu sektoro ja havas profesorojn kaj docentojn, kiuj kontribuas al la kleriga programo de AIS, sed ĝi ne ofertas studprogramon kun ekzamenoj.

4. *La subtena sektoro* konsistas el subtenaj membroj, kiuj finance aŭ aliel materiale subtenas la laboron de AIS. Ĝi estas la sola sektoro de AIS, en kiu povas membriĝi ankaŭ

¹⁰ Pri similaj organizaĵoj en aliaj planlingvoj, diskonigataj en interreto, mi ne havas seriozajn informojn.

¹¹ Se iu grava mult- aŭ internacia organizaĵo iam elektos alian neŭtralan lingvon kiel internacian komprenigilon, AIS povus laŭ sia konstitucio uzi tiun lingvon kiel ILO.

nenaturaj personoj (entreprenejoj, asocioj ktp.). La subtena sektoro kundecidas pri la uzo de la rimedoj, kiujn ĝi disponigas al AIS.

La arta, scienca kaj scienc-aplika sektoroj konsistas el AIS-anoj, kiuj estis alvokitaj en certan rangon (adjunkto, docento, profesoro). Ordinare AIS alvokas ilin el la konforma kolegio. *La Internacia Sciencista Kolegio* (ISK) estas aro da sciencistoj, kiuj subtenas la principojn de AIS kaj pagas simblon jaran kotizon por kovri la administrajn kostojn. Tiuj sciencistoj (ankoraŭ) ne deklaris sin pretaj je aktiva kunlaboro por esti alvokitaj. Ili tamen pligrandigas la sciencan sciaron de AIS kaj ekzemple povas esti ekspertizistoj pri iuj sciencaj temoj aŭ ekzamenoj. Aliĝi al ISK rajtas ĉiu, kiu post matureckzameno studis almenaŭ dum du jaroj kaj aprobas la principojn de AIS. *La Internacia Artista Kolegio* estas aro da artistoj, kiuj subtenas la principojn de AIS kaj pagas simblon jaran kotizon por kovri la administrajn kostojn. El ĝi AIS alvokas elstarajn anojn kiel profesorojn aŭ docentojn de la arta sektoro. *La Internacia Teknikista (sciencaplika) Kolegio* estas aro da homoj laborantaj/-intaj en teknikaj aŭ administraj profesioj, kiuj subtenas la principojn de AIS kaj pagas simblon jarkotizon por kovri la administrajn kostojn. El ĝi AIS alvokas elstarajn anojn kiel profesorojn aŭ docentojn de la scienc-aplika sektoro.

La scienca sektoro ofertas la eblon, per studo kaj fina ekzameno ĉe AIS akiri sciencistan gradon de

- bakalaŭro (latine *baccalaureatus scientiarum*)
- magistro (latine *magister scientiarum*)
- doktoro (latine *doctor scientiarum*)
- doktoro habilita (latine *doctor scientiarum habilitatus*)

Ĉar AIS ordinare ne povas oferti kompletan studadprogramon, ĝi tiurilate kunlaboras kun siaj klerigejoj kaj aliaj universitatecaj institucioj. Parto de la studado devas okazi en AIS-kursoj. AIS kunlaboras kun kelkaj universitat-nivelaj institucioj, kiuj ricevis pro tio la statuson de "klerigejo de AIS". Ĝi faciligas al ties studentoj la agnoskon de akiritaj stud-unuoj ĉe AIS kaj esprimas ambaŭflankan intereson pri intensa kunlaboro. Pli proksima formo de kunlaboro estas la "enkorpigo" de AIS en alia institucio. Ĝi signifas, ke la efektivaj membroj de AIS konsistigas plenrajtan sub-unuon de tiu institucio. Ĝis nun tiaj unuoj estas la AIS-departemento en Universitato Lucian Blaga en Sibiu (Rumanio), kaj la unua fakultato de LEUKAIS (Libera Eŭropia Universitato Kelemantia de AIS) en Komárno (Slovakio).

AIS plejparte organizas sian instruon kaj ekzamenan agadon virtuale (koresponde aŭ interrete), sed de tempo al tempo okazigas ĉeestan instruadon en konferencoj. Studfinaj ekzamenoj okazas nur dum specialaj konferencoj, nomataj "*Sanmarinecaj Universitataj Sesioj*" (SUS). Dum tiaj konferencoj en landoj, kiuj eksplicite agnoskis AIS, okazas ekzamenoj por atributado de akademaj gradoj de AIS. Specifaj formoj de SUS estas bakalaŭrigaj kaj magistrigaj konferencoj, por kiuj validas la samaj reguloj, escepte de kelkaj formalajoj. Ĝenerale klerigajn konferencojn sen ekzamenoj AIS okazigas ankaŭ en aliaj landoj, i. a. dum la Universalaj Kongresoj de UEA.

AIS laŭbezzone eldonadas libroforme informojn pri la membraro, la regularoj kaj priskribo de la idearo de AIS kaj ĝia evoluo ("eksto kaj celoj"). Krome ĝi informas per periodaĵoj: administraj informoj publikiĝas en la kvinlingva revuo *Grundlagenstudien aus Kybernetik und Geisteswissenschaft* kaj sciencaj artikoloj en *Acta Sanmarinensia*, revuo aperanta laŭ bezono kaj disponeblo de kontribuoj. AIS kunlaboras kun ISAE, la retpaĝejo de AIS publikigas enhavtabelojn de Scienca Revuo.

5.2. Internacia Scienca Akademio Comenius

La Akademio Comenius estis fondita en Kopenhago la 12-an de aprilo 1986. Nuna sidejo estas en Uppsala. La iniciintoj estis Paul Neergaard kaj Ivo Lapenna, elektitaj siatempe kiel prezidanto, respektive vicprezidanto. La celoj de la akademio estas i.a. iniciati, kuraĝigi

kaj konsili pri *efektivigo de sciencaj esplorprojektoj* kaj establi kunlaboradon kun aliaj sciencaj akademioj - do celoj de iu ajn akademio scienca. Krome ĝi havas la celon agadi kiel *organo de eminentaj sciencistoj* por reprezenti tiujn el ili, kiuj uzas la *Internacian Lingvon*. Akademio Comenius aplikas por alvoko same altajn kriteriojn kiel naciaj sciencaj akademioj. Por garantii ties aplikon la regularo fiksas, ke minimume 60% de la anaro devas esti membroj de naciaj sciencaj akademioj. Inter nunaj 28 membroj estas 21 tiaj akademianoj. Fondomembroj estis 32, la maksimuma nombro de membroj estis fiksita je okdek. Post la morto de Paul Neergaard kaj Ivo Lapenna en 1987 la prezidanto estis Stojan Ĝuĝev. La ceteraj estraranoj estis Christer Kiselman, Fabrizio Pennacchietti, Stanley Nisbet kaj Olav Reiersol (nun mortinta).

La emblemo de la akademio devenas de la ornamita tenilo de la vikinga glavo, kun la cirklo reprezentanta la mondon. La fonda kunsido adoptis la figuron kun la senco “Integro tutmonda” kiel simbolon por la Akademio Comenius. Johannes Amos Comenius (1592 - 1670) estis filozofo kaj fondinto de pedagogio. Li okupiĝis pri la ideo pri disvastiĝo de civilizo helpe de artefarita lingvo. En “Via lucis” (La vojo de la lumo) li skribis pri la neceso de universala lingvo, kaj en “Panglottia” li pridiskutis la dezirendajn ecojn de nova lingvo.

Malsame al la Akademio de Esperanto, la Akademio Comenius ne flegas eksplicite la lingvon Esperanton, kaj malsame al AIS, ĝi ne ofertas studadeblon. Pri la rilatoj inter la tri akademioj, kiuj laŭ siaj celoj neniel konfliktas inter si, oni povas legi en “Aktoj de la Akademio” [de Esperanto] III, p. 20. Akademio Comenius aperigas siajn Aktojn, t. e. kolektojn de sciencaj artikoloj pri temoj kaj humanismaj, kaj natursciencaj. La unua volumo aperis en la jaro de la 400-a datreveno de la naskiĝo de Comenius, 1992.

AIS kaj Akademio Comenius reprezentas pluan paŝon en la tereno de planlingvaj akademioj: ili ne plu bezonas batali kontraŭ lingva konkurenco, eksplicite promesadi fidelecon al iu Radikaro aŭ Fundamento, nek svingi movadan flagon. Ili simple konstatas, ke Esperanto estas plenvalida kaj normale funkcia lingvo, en kiu senprobleme povas okazi sciencaj instruado, prelegado kaj ekzamenado, en kiu oni povas skribi sciencajn verkojn kaj prezenti la rezultojn de esploroj. Ili ne teoriumas pri tio, ĉu planlingvo estas same evoluigita kiel la Angla aŭ la Latina, sed memkompreneble *uzas Esperanton* kaj pravas, ke ĝi esence kapablas plenumi la saman *komunikan rolon* en la sciencoj.

Fontoj (aprilo 2006):

Barandovská-Frank, Věra (2003): De latino sine flexione centenario. Paderborn: Akademia libroservo. P. 33-39

Carlevaro, Tazio (1985): Mondlingvaj Akademioj, en: Haupenthal, Reinhard (eld.): Li kaj ni, festlibro por la 80a naskiĝtago de Gaston Waringhien. Antverpeno: La Laguna. P. 381-391

Instituto Giovanni Treccani (1929): Enciclopedia italiana di scienze, lettere ed arti. Milano-Roma: Besdetti & Tumminelli. P. 186-195

Kiselman, Christer (2001): La fondo de Akademio Comenius, en: Minnaja, Carlo (eld.): Eseoj memore al Ivo Lapenna. Kopenhago: www.kehlet.com. P. 101-104

<http://www.accademiadellacrusca.it>

<http://www.academialatina.org>

<http://www.academie-francaise.fr>

<http://eo.wikipedia.org/wiki/Akademio>

<http://www.geocities.com/Athens/Olympus/2948/>

<http://www.geocities.com/ResearchTriangle/8420/>

<http://www.gymnasium-meschede.de/projekte/projekt12-02/deutsch>

<http://www.interlingue.narod.ru>

http://www.lib.berkeley.edu/news_events/exhibits/fbg

www.scholarly-societies.org/history

www.uni-duisburg.de/FB3/ROMANISTIK/PERSONAL/Burr/Norm/Academia/lecture/Academy.html

<http://wwwcs.uni-paderborn.de/extern/fb/2/Kyb.Paed/INT/01-int.html>